Załącznik Nr 1
do Uchwały Nr XXXVI/442/14
Sejmiku Województwa Podlaskiego
z dnia 24 lutego 2014 roku

PROGRAM WSPIERANIA RODZINY I SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO NA LATA 2013-2018

ROPS
W BIAŁYMSTOKU

SPIS TREŚCI

WSTĘP 3

I. DIAGNOZA WSPARCIA RODZINY I SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM.... 6

1. Infrastruktura społeczna 10

1.1. Praca z rodziną 10

1.2. Pomoc w opiece i wychowaniu dziecka 20

1.3. Organizacje pozarządowe działające w zakresie wspierania rodziny 27

2. Stan pieczy zastępczej 30

3. Usamodzielnianie młodzieży umieszczonej w pieczy zastępczej 39

4. Przysposabianie dzieci w województwie podlaskim 43

5. Działania innowacyjne w zakresie wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej 45

II. KIERUNKI WSPIERANIA RODZINY I ROZWOJU SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ 50

1. Zadania gmin, powiatów i województw 50

2. Analiza SWOT 53

3. Cele strategiczne i operacyjne Programu 56

4. Harmonogram realizacji 68

III. MONITORING I WDRAŻANIE PROGRAMU 77

ZAKOŃCZENIE 79

Załącznik nr 1 80

Załącznik nr 2 82

Spis tabel, wykresów i rysunków 84

WSTĘP

Każda rodzina w trudnej sytuacji musi być przekonana,
że jest ktoś kto zawsze jej pomoże.
Kto będzie się koncentrował na tym jak rozdmuchać tlące się ognisko rodzinne.
I to jest to do czego musimy dążyć.

Rodzina jest pierwszym, naturalnym i podstawowym środowiskiem wychowawczym dziecka, którego zadaniem jest zapewnienie mu prawidłowego rozwoju biologicznego i psychospołecznego. Dzięki niej mały człowiek czuje bezpieczeństwo emocjonalne, a także jest przygotowywany do pełnienia przyszłych ról społecznych.

Rodzina kształtuje osobowość człowieka, jego postawy, system wartości i aktywność. Przekazuje tradycje, wzory zachowań i zasady współżycia społecznego. Stanowi wspólnotę w najgłębszym i najpełniejszym tego słowa znaczeniu.

Zdarza się jednak, że realizacja funkcji spoczywających na rodzinie jest zagrożona przez trudności, na jakie napotyka. Wówczas niezbędne jest wsparcie z zewnątrz przez instytucje i służby zobligowane do udzielania pomocy rodzinie.

Zasady wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo – wychowawczych oraz formy sprawowania pieczy zastępczej reguluje ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2013 r. poz. 135, z późn, zm.) (zwana dalej **Ustawą)**. Celem przedstawionych w niej rozwiązań jest troska o zapewnienie każdemu dziecku stabilnego, rodzinnego środowiska wychowawczego oraz wsparcie rodziny w powrocie do prawidłowego funkcjonowania.

Ustawa nakłada na jednostki samorządu terytorialnego, w tym na samorząd województwa (art.183. pkt. 2 Ustawy), obowiązek opracowywania programów dotyczących wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, będących integralną częścią strategii rozwoju województwa.

Prace nad tworzeniem Programu Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej Województwa Podlaskiego na lata 2013 – 2018 (zwanym dalej **Programem**) rozpoczęły się w połowie 2012 roku gromadzeniem danych zastanych. Zgodnie z metodologią pracy partycypacyjnej przyjętą przez Koordynatora – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku (zwany dalej **ROPS w Białymstoku)**, Uchwałą Nr 116/1676/2012 Zarządu Województwa Podlaskiego z dnia 18 września 2012 roku, został powołany *Zespół ds. opracowan*ia *Programu w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim na lata 2013 – 2018* (zwany dalej **Zespołem).** W jego składzie znaleźli się reprezentanci samorządów gminnych, powiatowych,

zespołów ds. pieczy zastępczej, placówek opiekuńczych i rodzinnych, przedstawiciele Sądu Wydziału Rodziny i Nieletnich, wydziałów zdrowia i edukacji, organizacji działających na rzecz dzieci i rodzin oraz pracownicy Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku.

W ramach prac Zespołu odbyły się następujące spotkania warsztatowe:

Pierwsze – w październiku 2012 roku, podczas którego przedstawiono dane źródłowe, raporty i opracowania, wypracowano wnioski do części diagnostycznej Programu, zebrano rekomendacje oraz wstępną listę problemów.

Drugie ze spotkań odbyło się styczniu 2013 roku, kiedy dokonano sformułowania celów i zadań programu, a także określenia wskaźników priorytetowych do realizacji w 2013 roku.

Trzecie spotkanie odbyło się po internetowych konsultacjach społecznych przeprowadzonych od 30 kwietnia do 14 maja 2013 roku.

Zgłaszanie uwag i opinii do projektu dokumentu przedłużono, ze względu na aktualizację danych o informacje wynikające z raportu *Ocena Zasobów Pomocy Społecznej w województwie podlaskim w roku 2012* oraz badania społecznego na temat *Diagnoza stanu pieczy zastępczej w województwie podlaskim*, przeprowadzonego w ramach realizowanego przez ROPS w Białymstoku projektu systemowego *„Bądź Aktywny, Bądź Najlepszy – szkolenia oraz specjalistyczne doradztwo dla kadr instytucji pomocy społecznej”*.

Pomiędzy spotkaniami Zespołu, nad kształtem dokumentu, wersjami roboczymi oraz przygotowaniem i przeprowadzeniem konsultacji społecznych, pracowała kadra pracowników ROPS w Białymstoku.

Prezentowany Program wyznacza strategiczne cele oraz kierunki działań, mające rozwijać i udoskonalać system wspierania rodziny w województwie podlaskim. Jako program wojewódzki określa koordynacyjną rolę samorządu województwa w kreowaniu regionalnej polityki społecznej. Zawiera diagnozę zasobów, potrzeb i problemów instytucji, grup, organizacji pracujących z dziećmi i rodziną w województwie podlaskim

Program Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej Województwa Podlaskiego na lata 2013-2018 jest kompatybilny:

a) z Wojewódzką Strategią Polityki Społecznej na lata 2010-2018 w obszarach strategicznych: II. Wypełnianie funkcji rodziny oraz V. Efektywna pomoc społeczna,
b) z Programem współpracy Województwa Podlaskiego z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art.3 ust.3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w 2013 roku,
c) z Programem w zakresie pomocy społecznej i polityki prorodzinnej w województwie podlaskim na lata 2009-2013,
d) z Programem profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w województwie podlaskim na lata 2009-2013,
e) z Programem przeciwdziałania narkomanii w województwie podlaskim na lata 2009-2013,

f) z Programem przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie podlaskim na lata 2012-2015,

g) z Wieloletnim planem rozwoju ekonomii społecznej w województwie podlaskim na lata 2013-2020.

Realizacja polityki wspierania rodziny przez Samorząd Województwa Podlaskiego znajduje odzwierciedlenie w Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020 (cel strategiczny III: Jakość życia).

Jednocześnie zapisy Programu są odzwierciedleniem celów krajowych i europejskich znajdujących się w:

a) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483 z poźn. zm.),

b) Ustawie o samorządzie województwa (Dz. U. 2001 nr 142 poz. 1590 z poźn. zm.),

c) Ustawie o pomocy społecznej (Dz. U. z 2013r., poz. 182 z późn. zm.),

d) Ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. 2005 r. nr 180, poz. 1493 z poźn. zm.),

e) Europejskiej Karcie Społecznej (Dz. U. 1999 nr 8 poz. 67),

f) Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka.

Dzięki spójności w opracowaniach, odniesieniu do wiążących ustaw i programów oraz wypracowaniu dokumentu metodologią uspołecznioną, prezentowany poniżej Program jest refleksyjnym zbiorem celów i kierunków zadań, opartych na zbadanych i zdefiniowanych społecznie potrzebach. Zawiera realne i zaakceptowane przez instytucje zaangażowane w zmianę społeczną na rzecz dzieci i rodzin, sposoby wdrażania i monitorowania. Wpisuje się w nurt wojewódzki – kreowania polityki społecznej poprzez partycypację społeczną.

I. DIAGNOZA WSPARCIA RODZINY I SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM

Województwo podlaskie pod względem powierzchni zajmuje 6 pozycję w kraju (20 187 km^2). W granicach województwa znajduje się 118 gmin (w tym 13 miejskich i 27 miejsko – wiejskich, 78 wiejskich). W regionie utworzonych jest 17 powiatów (w tym 3 miasta grodzkie: Białystok, Łomża, Suwałki). Obszar województwa zamieszkiwało w roku 2012 ponad milion sto dziewięćdziesiąt osiem tysięcy ludności (stan na 31.12.2012 r. – 1 198 690).

W latach 2010 – 2011 nastąpił znaczny przyrost liczby mieszkańców województwa podlaskiego w porównaniu do roku 2009 oraz nieznaczny spadek w latach 2011 - 2012 w stosunku do roku 2010.

Wykres 1. Liczba mieszkańców województwa podlaskiego w latach 2009-2012

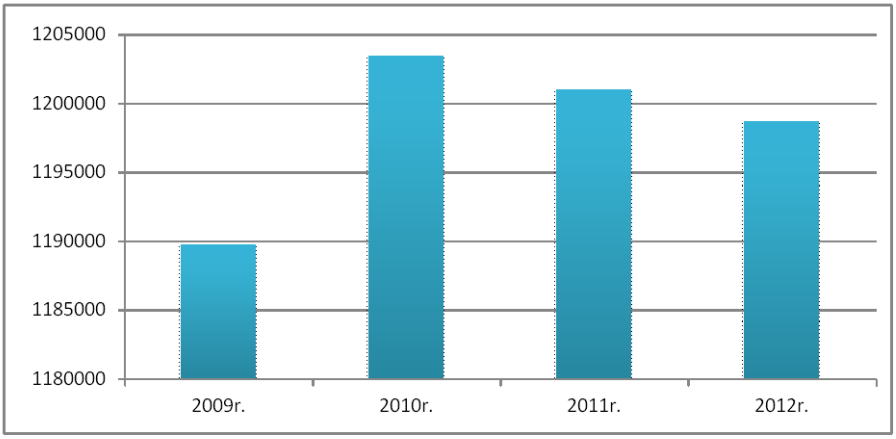

Źródło: baza danych Demografia, GUS

Tabela 1. Urodzenia i zgony w województwie podlaskim w latach 2009-2012

		miasta	wieś	ogółem
2009 r	urodzenia żywe	7305	4897	12202
	zgony	5836	6329	12165
	przyrost naturalny	1469	- 1432	37
2010 r	urodzenia żywe	7133	4795	11928
	zgony	5735	6079	11814
	przyrost naturalny	1398	-1284	114
2011 r	urodzenia żywe	6610	4545	11155
	zgony	5734	5913	11647
	przyrost naturalny	876	-1368	-492
2012 r	urodzenia żywe	6697	4464	11161
	zgony	5873	5983	11856
	przyrost naturalny	824	- 1519	-695

Źródło: dane GUS

Szczegółowe przedstawienie przyrostu naturalnego w powiatach województwa prezentuje poniższa mapa.

Rysunek 1. Przyrost naturalny na 1000 osób w województwie podlaskim w 2012 roku

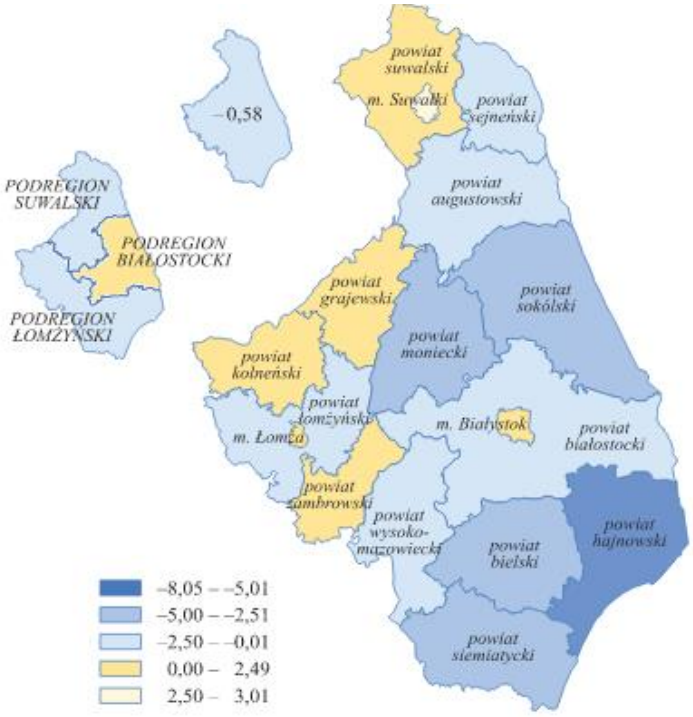

Źródło: Raport o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podlaskiego w 2012 r., GUS

W 2012 r. województwie podlaskim współczynnik przyrostu naturalnego przyjmował wartości dodatnie w miastach na prawach powiatu oraz w większości powiatów ziemskich położonych w zachodniej części regionu. W pozostałych powiatach notowano ujemny przyrost naturalny, zaś najniższy w powiecie hajnowskim (– 8,05 **‰**). Na poziom przyrostu naturalnego wpływają: trwałość rodziny oraz indywidualne decyzje małżonków dotyczące decyzji co do momentu powiększenia rodziny i liczby posiadanych dzieci.

Jak wynika z analizy danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), w województwie podlaskim w roku 2012 zarejestrowano 6 398 nowo zawartych małżeństw, to jest o 104 więcej niż w roku 2011 (6 294 nowo zawartych małżeństw), natomiast aż o 605 mniej w porównaniu do roku 2010 (7 003 nowo zawartych małżeństw). Współczynnik małżeństw w omawianym okresie osiągnął poziom 5,33% (wobec 5,24% w 2011 r. i 5,82% w 2010 r.). Wpływ na powyższą sytuację ma obniżająca się skłonność do wstępowania w formalne związki małżeńskie, co pokrywa się z tendencją ogólnokrajową. Osłabieniu intensywności zawierania małżeństw, szczególnie przez osoby w wieku do 29 lat, towarzyszy odraczanie zawarcia małżeństwa. W roku 2009 małżeństwa zawarte przez osoby do 29 roku życia stanowiły 68,3 % ogółu, w 2010 r. – 66,8 %, w 2011 r. – 64,5 %, natomiast w 2012 r. – 63,7 %. Taki stan, przy świadomym ograniczaniu dzietności całkowitej, wpływa na procesy rozwoju

rodziny. Odsunięcie na później kwestii powiększenia rodziny skutkuje konsekwencjami: od braku możliwości poczęcia do ograniczenia liczby potomstwa.

Współczynnik małżeństw w 2012 r. wynosił 5,33 %, w 2011 r. osiągnął poziom 5,24% wobec 5,82% w roku 2010. W odniesieniu do Polski liczba nowo zawartych małżeństw w przeliczeniu na 1000 ludności była w regionie w 2012 r. nieznacznie wyższa, a w latach 2011 i 2010 nieco niższa.

Tabela 2. Liczba małżeństw i rozwodów w Polsce i województwie podlaskim w latach 2009 -2012

	2009		2010		2011		2012	
	małżeństwa	rozwody	małżeństwa	rozwody	małżeństwa	rozwody	małżeństwa	rozwody
Polska	250 794	65 345	228 337	61 300	206 471	64 594	203 850	64 432
Podlaskie	7 557	2 040	7 003	1 937	6 294	1 883	6 398	1 756

Źródło: Baza danych Demografia lata 2009 – 2012, GUS

Liczba rozwodów w województwie podlaskim w roku 2010 spadła o 103 w stosunku do poprzedniego roku, natomiast w 2011 r. spadła o kolejne 54 w stosunku do roku 2010. Rok 2012 to kolejny spadek liczby rozwodów o 127, przy ogólnokrajowej tendencji wzrostowej w tym zakresie.

Większość par małżeńskich rozwodzących się w 2012 roku (aż 61%) byli to rodzice (jednego 686, dwóch- 304 lub więcej dzieci-78). Kwestię opieki nad potomstwem rozwodzących się małżeństw Sąd Rodzinny w województwie podlaskim rozwiązywał najczęściej poprzez powierzenie jej obojgu rodziców (w 2009 r. – 75% rozstrzygnięć, w 2010 r. – 71%, w 2011 r. – 68%, w 2012 r. – 69%), natomiast w Polsce najczęściej wykonanie władzy rodzicielskiej przyznawano matce.

Tabela 3. Postanowienia Sądu Rodzinnego dotyczące przyznania opieki nad małoletnimi

Wykonywanie władzy rodzicielskiej	**2009 r.**		**2010 r.**		**2011 r.**		**2012 r.**	
	Polska	**podlaskie**	**Polska**	**podlaskie**	**Polska**	**podlaskie**	**Polska**	**podlaskie**
matce	20 516	269	20 780	292	22 551	327	22 690	278
ojcu	1 503	36	1 525	33	1 641	25	1 643	24
obojgu rodzicom	16 174	949	13 247	822	12 751	772	12 503	737
placówce opiekuńczo-wychowawczej	117	4	240	7	256	11	226	13
rodzinie zastępczej	259	6	126	3	117	4	100	7

Źródło: Dane statystyczne GUS

W praktyce oznacza to, iż wzajemny stosunek małżonków oraz wzajemne kontakty zapewniają szanse zgodnego wykonywania przez oboje rodziców władzy rodzicielskiej w sposób odpowiadający dobru dziecka. Jeżeli władza rodzicielska przysługuje na równi obojgu rodzicom mającym osobne

miejsca zamieszkania, miejsce zamieszkania dziecka jest u tego z rodziców, u którego dziecko stale przebywa.

Inną formą rozwiązania, jaką często podejmował Sąd, było powierzenie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, przy czym dużo częściej rodzicem sprawującym pieczę były matki. W 2009 r. 7,5 razy częściej, (ogólnopolski współczynnik to 13 – krotnie częstsza opieka matki), w 2010 r. – 8 razy częściej, w 2011 r. – 13 razy częściej (prawie 14 – krotnie częstsza opieka matki ogółem w kraju), w 2012 r. – 11,5 razy częstsze było umieszczenie przy matce (przy prawie 14 – krotnie częstszym orzeczeniu ogółem w Polsce). W analizowanym okresie zauważalny jest wzrost decyzji przyznających opiekę nad małoletnimi matce.

Czynnikiem wpływającym na poziom przyrostu naturalnego jest dzietność małżeństw. W województwie podlaskim w 2009 r. wśród matek rodzących pierwsze dziecko 41%> miała 25-29 lat (w Polsce - 41%), 32%) matek było w wieku 20-24 lat (w Polsce - 30%). Rok później udział matek rodzących pierwsze dziecko w wieku 25-29 lat wyniósł 43% (w Polsce - 42%), a w wieku 20-24 lata osiągnął poziom 28% (w Polce - 28%). Natomiast w 2011 r. matki te w wieku 25-29 lat w województwie stanowiły 45% (w Polsce - 43%), a w wieku 20-24 - 27% (w kraju - 26%). W 2012 r. matki rodzące pierwsze dziecko w wieku 25-29 lat to 45% (w kraju - 42%), a w wieku 20-24 - 26%) (w kraju - 26%). Jak wynika z analizy powyższych danych, w latach 2009-2012 zarówno w województwie podlaskim, jak i w kraju większość matek podejmowała decyzję o urodzeniu pierwszego dziecka około 25-29 roku życia.

Zjawiskiem współwystępującym ze wzrostem wieku matek, w którym decydują się urodzić pierwsze dziecko, jest zmniejszająca się liczba dzieci w rodzinach. W 2012 r. 47,7% ogółu urodzeń żywych stanowiły narodziny pierwszego dziecka. Wskaźnik dzietności GUS w województwie podlaskim w latach 2009 – 2012 przedstawia się następująco:

2009 r. – 1,346

2010 r. – 1,309

2011 r. – 1,227

2012 r. - 1,231

Wszystkie prezentowane dane demograficzne dotyczące sytuacji dzietności, rodzin i małżeństw pozwoliły na sformułowanie następujących **wniosków dla województwa:**

a) na obszarach wiejskich utrzymuje się ujemny przyrost naturalny,
b) na obszarach miejskich zachował się dodatni przyrost naturalny,
c) w latach 2009 – 2012 odnotowano spadek liczby zawieranych małżeństw,
d) nastąpił również spadek liczby rozwodów,
e) funkcjonuje model odraczania decyzji o zawarciu małżeństwa do około 30 roku życia,
f) odnotowano wzrost wieku, w którym kobiety decydują się urodzić pierwsze dziecko,
g) ogólny spadek dzietności w rodzinach podlaskich.

1. INFRASTRUKTURA SPOŁECZNA

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej jest początkiem budowania nowych rozwiązań w zakresie polityki rodzinnej państwa. Zasady i zadania ustawy zostały stworzone w przekonaniu, że skuteczna pomoc rodzinie przeżywającej trudności w opiekowaniu się i wychowywaniu dzieci oraz skuteczna ochrona dzieci i pomoc dla nich może być osiągnięta przez współpracę wszystkich osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami.[1] Obszarami uregulowanymi przez przepisy ustawy są: wsparcie rodziny, na które składa się pomoc w opiece i wychowaniu dziecka oraz praca z rodziną i piecza zastępcza.

Rodzina powinna zapewnić bezpieczeństwo emocjonalne dziecku. Jeśli w jej funkcjonowaniu pojawiają się dysfunkcje, to instytucje i służby są zobowiązane do:

- analizy sytuacji oraz przyczyn kryzysu w rodzinie,
- wzmocnienia roli i funkcji rodziny,
- rozwijania umiejętności opiekuńczo-wychowawczych,
- pomocy w integracji,
- przeciwdziałania marginalizacji i degradacji społecznej.

Zadania te prowadzone są w formie pomocy w opiece i wychowaniu dziecka oraz pracy z rodziną.

1.1. PRACA Z RODZINĄ

Pracę z rodziną w zakresie pokonywania trudności, na jakie napotyka ona w realizacji swoich funkcji, podejmują zazwyczaj specjaliści. Stanowią oni niezbędne wsparcie w wielu dziedzinach dotyczących funkcjonowania społecznego rodziny.

Z analizy raportu pn.: „Ocena Zasobów Pomocy Społecznej w województwie podlaskim w 2011 roku" sporządzonego przez Obserwatorium Integracji Społecznej (OIS) funkcjonującego przy ROPS w Białymstoku wynika, iż wzrasta liczba rodzin objętych pomocą społeczną przez powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR) . W 2009 r. pomocy w PCPR-ach udzielono 2 131 rodzinom. W roku 2010 liczba rodzin objętych wsparciem wynosiła 3 038, w 2011 r. – 3 198, a w 2012 r.- 3 600. Największa liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej zamieszkuje w powiatach: grajewskim (900), kolneńskim (840) i białostockim (300).

[1] Preambuła do Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej,

Wskaźnik dostępności kadry pracy socjalnej (tj. stosunek liczby rodzin korzystających z pomocy społecznej do liczby etatów pracowników socjalnych) w województwie ulega poprawie. W roku 2009 każdy potencjalny pracownik socjalny z terenu województwa podlaskiego pracował ze 113 rodzinami. W 2010 roku liczba rodzin przypadających na jednego pracownika socjalnego spadła do 108. Natomiast w roku 2011 spadła do 104.

Na terenie województwa prowadzonych jest 59 jednostek specjalistycznych posiadających ofertę skierowaną do rodzin[2]. W ramach realizowanych przez nie świadczeń znajdują się:

- **pomoc i poradnictwo prawne** oferuje:
  10 Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Białymstoku, 2 Miejskie Ośrodki Pomocy Społecznej, 5 Ośrodków Interwencji Kryzysowej, 2 Punkty Konsultacyjne oraz 6 placówek niepublicznych;
- **pomoc i poradnictwo psychologiczne** świadczą:
  5 Ośrodków Interwencji Kryzysowej, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Białymstoku, 9 Powiatowych Centrów Pomocy Rodzinie, 8 Punktów Konsultacyjnych, 3 Ośrodki Pomocy Społecznej, Ośrodek Adopcyjny w Białymstoku oraz Filia Ośrodka w Łomży, 3 Miejskie i Gminne Komisje Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz 2 punkty niepubliczne;
- **pomoc i poradnictwo pedagogiczne** oferują:
  2 Ośrodki Interwencji Kryzysowej, Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie, 3 Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, 2 Gminne Ośrodki Pomocy Społecznej oraz 3 placówki niepubliczne;
- **pomoc i poradnictwo dotyczące terapii uzależnień** można uzyskać w szczególności:
  w 11 Punktach Konsultacyjnych, 4 Poradniach i Oddziałach leczenia Uzależnień, 2 Gminnych Komisjach Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz 2 Gminnych Ośrodkach Pomocy Społecznej, 11 poradniach leczenia uzależnień NZOZ;
- **działania z zakresu przeciwdziałania przemocy** realizują:
  3 Punkty Konsultacyjne, 3 Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, 1 Ośrodku Interwencji Kryzysowej, 2 punkty niepubliczne oraz powołane w każdej gminie Lokalne Zespoły Interdyscyplinarne oraz zatrudnieni specjaliści do spraw przeciwdziałania przemocy w rodzinie pracujący w Zespołach Pracowników Socjalnych;
- **mediacje rodzinne** oferowane są w 5 miejscach:
  Punkcie Konsultacyjnym przy Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Łapach, Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Kolnie przez Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie, Punkcie Pomocy Rodzinie przy Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Sokółce, Stowarzyszeniu Pomocy Rodzinie „DROGA” w Białymstoku oraz

[2] Dane pochodzą z Rejestru jednostek specjalistycznego poradnictwa – stan na 30 kwietnia 2012r.

Wydziale Rodzinnym w Sądzie Rejonowym. Mediacje prowadzone są również przez pracowników socjalnych posiadających ukończone szkolenie specjalistyczne w tym zakresie.

Konsultacje i specjalistyczne porady dla rodzin przeżywających trudności oferuje 70% gmin, a kolejne 4,6% przygotowuje się do zapewniania tego typu wsparcia.

Wykres 2. Dostęp do konsultacji i specjalistycznego poradnictwa

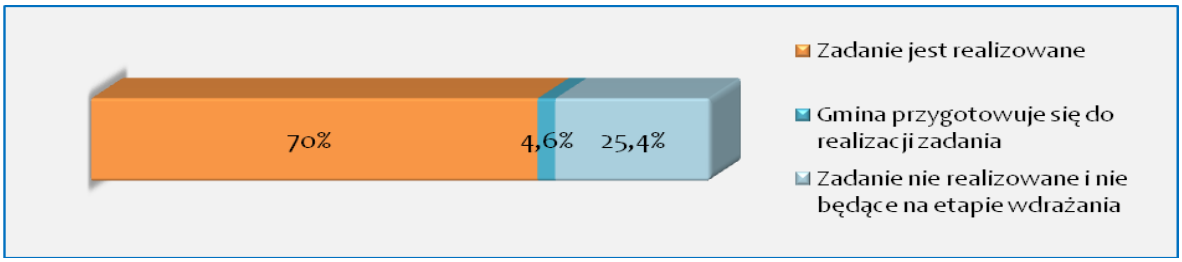

Źródło: Raport Diagnoza systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim, ROPS 2013

W 2012 r. PCPR - y udzieliły porad specjalistycznych 2 330 rodzinom, korzystającym ze wsparcia, natomiast ośrodki pomocy społecznej (OPS) w tym samym czasie udzieliły tego rodzaju pomocy 5 951 rodzinom.[3]

Rysunek 2. Poradnictwo specjalistyczne prowadzone przez PCPR-y i OPS-y w 2012 r. – liczba rodzin

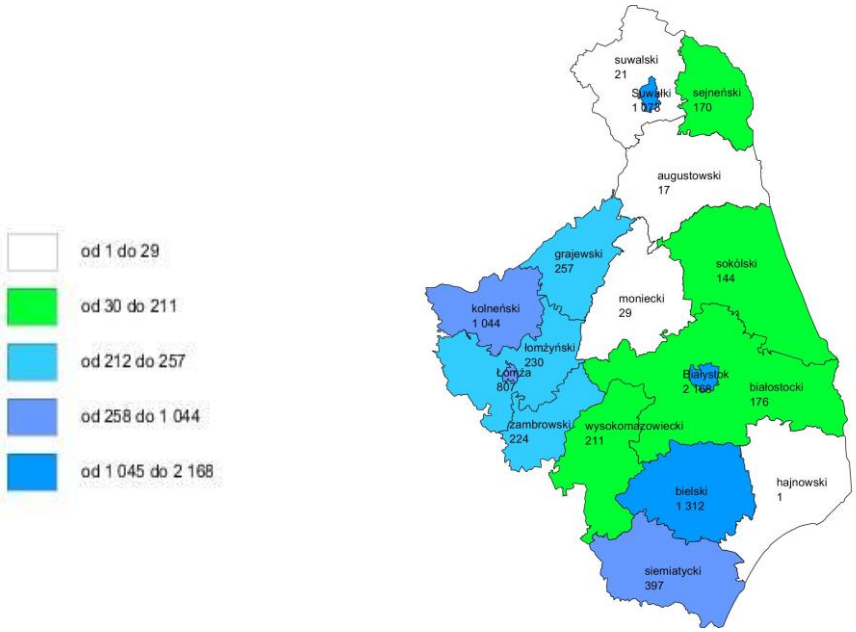

Źródło: Ocena Zasobów Pomocy Społecznej w województwie podlaskim w roku 2012, ROPS w Białymstoku

Istotnym uzupełnieniem oferty specjalistów pracujących w PCPR i poradniach specjalistycznych jest praca diecezjalnych poradni rodzinnych przy parafiach na terenie województwa podlaskiego. Analiza danych zawartych na stronach internetowych diecezji białostockiej, łomżyńskiej, ełckiej i drohiczyńskiej wykazała, że na terenie województwa prowadzone są 43 poradnie życia

[3]Ocena Zasobów Pomocy Społecznej w Województwie Podlaskim w 2012 r., OIS ROPS w Białymstoku, str. 25.

rodzinnego (odpowiednio: 34 Archidiecezja Białostocka[4], 1 Diecezja Łomżyńska[5], 3 Diecezja Ełcka[6] i 5 w Diecezji Drohiczyńskiej[7]). Pomoc specjalistów oferowana rodzinom jest dostosowana do problemów, z którymi się borykają.

Tabela 4. Powody korzystania z pomocy w latach 2009 – 2012 wg. ilości rodzin objętych pomocą

Powody przyznania pomocy	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.
Ubóstwo	26 384	28 418	27 619	28 534
Bezdomność	628	765	752	816
Wielodzietność	3 462	3 251	3 376	3 452
Bezrobocie	19 434	22 759	22 699	23 757
Niepełnosprawność	11 339	11 830	11 777	11 876
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego	8 705	8 698	8 273	7 852
Rodziny niepełne	4 683	4 791	4 605	
Przemoc w rodzinie	268	211	257	872
Alkoholizm	2 327	2 457	2 142	2 105
Zdarzenia losowe	293	313	270	342
Sytuacja kryzysowa	208	120	82	145

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań do MPiPS za lata 2009-2012 oraz Oceny Zasobów Pomocy Społecznej w Województwie Podlaskim w 2012 r., OIS, ROPS

.

Analiza przyczyn korzystania ze świadczeń pomocy społecznej przez podlaskie rodziny w ciągu ostatnich trzech lat ukazuje, że głównym problemem jest **ubóstwo.** Trudna sytuacja społeczno - ekonomiczna rodziny może niekorzystnie wpływać na rozwój dzieci i młodzieży oraz powodować wykluczenie społeczne. W roku 2012 zwiększyła się liczba rodzin korzystających ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu ubóstwa (wzrost o 915 rodzin). Najmniejsza liczba osób z rodzin ubogich występuje w powiecie wysokomazowieckim, w Mieście Białystok oraz w Mieście Łomża. Największa liczba osób z rodzin ubogich zamieszkuje powiaty: suwalski, sejneński i grajewski.

W ramach pomocy rodzinie z problemem ubóstwa, na terenie województwa prowadzone jest dożywanie dzieci w szkołach, funkcjonują jadłodajnie dla dorosłych, prowadzona jest dystrybucja produktów żywnościowych z Banku Żywności, zaopatrzenie w odzież, pomoc w postaci zasiłków stałych i celowych. W roku 2012 r. dożywianiem objęto 32 251 dzieci i młodzieży. Największą liczbę uczniów objęły pomocą gminy Lipsk, Kolno, Korycin i Turośl (pomoc otrzymało blisko 100%

[4] http://www.rodzinabialystok.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=156&Itemid=170, stan na 10.05.2013 r.
[5] http://www.kuria.lomza.pl/index.php?wiad=127, stan na 10.05.2013 r.
[6] http://www.wdr.diecezja.elk.pl/index.php/poradnie-rodzinne.html, stan na 10.05.2013 r.
[7] http://podlasie24.pl/wiadomosci/nauki-przedmalzenskie/poradnie-zycia-rodzinnego-w-diecezji-drohiczynskiej-5aeb.html, stan na 10.05.2013 r.

uczniów). W przypadku braku dochodu bądź niskich dochodów rodziny, OPS-y oferują zasiłki okresowe i celowe. Rok 2012 r. to 42 996 rodzin korzystających z pomocy finansowej (zasiłki stałe: 6 163, zasiłki okresowe: 24 422, inne zasiłki celowe: 31 666).

Podlaskie rodziny dotykała w 2012 również **bezdomność.** Jej długotrwała forma skutkuje utratą społecznej tożsamości, zerwanymi więziami społecznymi. Podstawową formą pomocy osobom bezdomnym jest zapewnienie schronienia przez noclegownie, domy samotnej matki czy ośrodki interwencji kryzysowej (OIK). Jak wynika z ogólnopolskich badań liczby osób bezdomnych, na terenie województwa podlaskiego zarejestrowano 662 osoby bezdomne, w tym 588 mężczyzn, 61 kobiet i 13 dzieci[8]. Na podstawie informacji zawartych w rejestrze placówek zapewniających miejsca noclegowe w województwie podlaskim prowadzonym przez Podlaski Urząd Wojewódzki w Białymstoku (PUW), schronienie dla matek z dziećmi w województwie oferuje 10 placówek dysponujących 318 miejscami[9]. Pomoc jest realizowana przez 6 placówek publicznych i 4 niepubliczne prowadzone przez organizacje pozarządowe (4 OIK-i, 3 Domy dla matek z dziećmi oraz 3 noclegownie).

Wśród form pomocy rodzinie bezdomnej znajdują się oferowane przez gminy mieszkania socjalne. W roku 2011 liczba tego typu lokali wynosiła 1 391, w 2012 r. wzrosła do 1 500. Pomimo zauważalnego wzrostu liczby mieszkań socjalnych, aż 44 gminy wskazały, że deficyt mieszkaniowy dotyczy wciąż 1 382 osób. Sytuacja taka spotyka głównie mieszkańców miast grodzkich: Białystok (639), Suwałki (214), Łomża (74) oraz gmin: Czarna Białostocka (54), Bielsk Podlaski (51), Wysokie Mazowieckie (46). Istotną informacją w obszarze budownictwa socjalnego jest fakt, że aż 63% gmin naszego regionu nie posiada w swoich zasobach mieszkań socjalnych.

[8]http://www.bialystok.uw.gov.pl/Informacje+wydzialow/Polityka+Spoleczna/Informacje+Wydzialu/Pomoc+spoleczna/Pomoc+osobom+bezdomnym/Og%C3%B3lnopolskie+badanie+ilo%C5%9Bci+os%C3%B3b+bezdomnych.htm, 29.VII.2013 r.

[9] obliczenia własne na podstawie rejestru placówek zapewniających miejsca noclegowe w województwie podlaskim, wpisanych do rejestru prowadzonego przez Wojewodę Podlaskiego, stan na dzień 30.04.2012 r.

Rysunek 3. Liczba osób bezdomnych w powiatach w porównaniu do liczby miejsc noclegowych w zarejestrowanych placówkach

Źródło: PUW, informacja Wydziału Polityki Społecznej[10]

Jednostki pomocy społecznej wykazały, że w roku 2012 na ich terenie przeprowadzono 53 indywidualne programy wychodzenia z bezdomności.

Rysunek 4. Rozmieszczenie ośrodków interwencji kryzysowej w 2012 r.

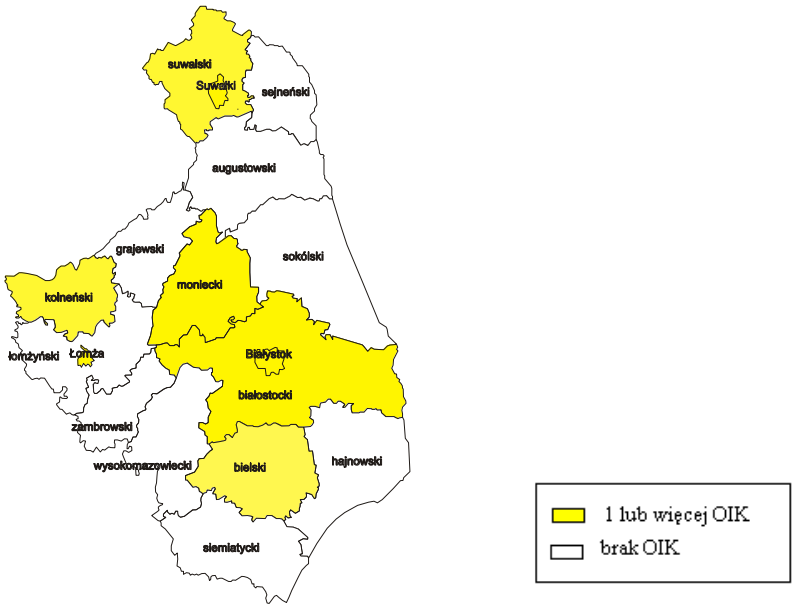

Źródło: Rejestr jednostek specjalistycznego poradnictwa, stan na 30.04.2012 r., PU W

[10]http://www.bialystok.uw.gov.pl/Informacje+wydzialow/Polityka+Spoleczna/Informacje+Wydzialu/Pomoc+spoleczna/Pomoc+osobom+bezdomnym/Og%C3%B3lnopolskie+badanie+ilo%C5%9Bci+os%C3%B3b+bezdomnych.htm, 29.VII.2013r

Liczba ośrodków interwencji kryzysowej działających na terenie województwa jest niewystarczająca, aby zabezpieczyć potrzeby środowiska. Ze względu na brak OIK-ów w 9 powiatach, osoby je zamieszkujące mają utrudniony dostęp do usług specjalistycznych oferowanych przez tego typu jednostki specjalistycznego poradnictwa. Pomoc rodzinie w formie interwencji kryzysowej, prowadziły w powiatach także: PCPR w Białymstoku (1 647), PCPR w Łomży (300), PCPR w Kolnie oraz PCPR w Wysokim Mazowieckiem (287)[11].

Ośrodki wsparcia oferują pomoc dla osób niepełnosprawnych umysłowo, chorych psychicznie i ich rodzin. Na terenie województwa funkcjonuje 5 ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi: w Łaźniach – powiat białostocki, w Hajnówce – powiat hajnowski, w Kownatach – powiat łomżyński, w Lipniaku – powiat Suwalski oraz w Zambrowie – powiat zambrowski.

Liczba mieszkań chronionych w województwie podlaskim w 2012 roku jest zadawalająca, o czym świadczy brak osób oczekujących na miejsce.

Tabela 5. Instytucje pomocy społecznej w powiatach rok 2012

Instytucje pomocy społecznej w powiatach	Liczba jednostek organizacyjnych	Liczba miejsc	Liczba osób korzystających
Ośrodki wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi	10	314	340
Mieszkania chronione	18	48	31
Ośrodki Interwencji Kryzysowej	6	45	398

Źródło: Sprawozdanie MPiPS

W województwie realizowane są działania profilaktyczne i zmierzające do zmniejszania skali przemocy domowej. Skutecznymi narzędziami w tym zakresie są: prowadzenie procedury Niebieskiej Karty, opracowywanie i realizacja programów edukacyjno-korekcyjnych dla sprawców przemocy, prowadzenie punktów konsultacyjnych, specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie.

W roku 2012 zadanie z zakresu opracowania i realizacji programów oddziaływań edukacyjno-korekcyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie realizowało 13 powiatów: suwalski – 97 sprawców, Miasto Białystok – 48, Miasto Łomża – 45, łomżyński – 31, kolneński – 19, wysokomazowiecki – 15, Miasto Suwałki – 14, zambrowski – 14, augustowski – 12, sejneński – 10, hajnowski – 9, bielski – 7, białostocki – 2[12]. W roku 2012 r. funkcjonowało 46 Punktów Konsultacyjnych prowadzonych przez gminę, z pomocy których skorzystało 779 osób.

Na terenie województwa podlaskiego, w powiatach kolneńskim i suwalskim, w strukturach PCPR funkcjonują dwa specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie. W roku 2009 r. ośrodki udzieliły pomocy 1 361 osobom, z czego 62 osoby skorzystały z całodobowego

[11] opracowano na podstawie OZPS w województwie podlaskim, ROPS w Białymstoku
[12] sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za rok 2012

schronienia. W roku 2010 udzielono pomocy 242 osobom, w tym 37 udzielając całodobowego schronienia, w 2011 r. ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie objęły pomocą 201 osób, z czego 46 skorzystało z całodobowego schronienia, a w roku 2012 r. udzielono wsparcia 131 osobom, a 23 udzielono całodobowego schronienia[13].

Istotnym obszarem diagnostycznym w zakresie wspierania rodziny jest problem alkoholowy rodziców, który dotyczy nie tylko osoby chorej, ale wszystkich domowników. Funkcjonowanie osoby uzależnionej zaburza system i funkcjonowanie rodziny. W ramach działań przewidzianych gminnymi programami profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych prowadzone są placówki leczenia uzależnień, grupy pomocowe i samopomocowe oraz świetlice socjoterapeutyczne dla dzieci i młodzieży.

Tabela 6. Liczba świetlic socjoterapeutycznych oraz dzieci z nich korzystających w województwie podlaskim w latach 2009-2012

	2009	2010	2011	2012
liczba świetlic	166	42	60	43
liczba dzieci korzystających ze świetlic	9 003	1 606	1 549	1 429
liczba dzieci z rodzin alkoholowych	2 710	977	817	821

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań PARPA za 2009-2011 r. oraz danych PUW w Białymstoku

Jak wynika z analizy danych statystycznych Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, liczba świetlic socjoterapeutycznych spadła w 2010 r. i pomimo ponownego wzrostu w roku 2011, nie osiągnęła stanu liczbowego z roku 2009.

Rysunek 5. Rozmieszczenie świetlic socjoterapeutycznych w województwie podlaskim w 2012 r.

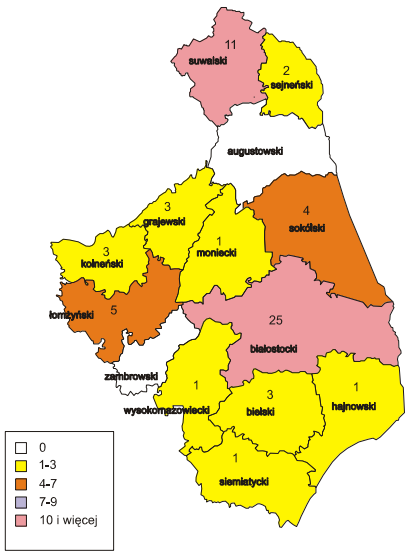

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań PARPA

[13] sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w latach 2009-2012

Działaniami skierowanymi do członków rodziny, których dotyka problem alkoholowy zajmują się poradnie uzależnień oraz oddziały szpitalne leczenia uzależnień. W roku 2011 w województwie podlaskim funkcjonowało 26 oddziałów i poradni leczenia uzależnień.

Tabela 7. Placówki leczenia uzależnień w województwie podlaskim w 2012 r.

powiat	Typ placówki		
	Poradnia terapii uzależnień	Dzienny oddział terapii uzależnień	Całodobowy oddział terapii uzależnień
m. Łomża	1	1	1
łomżyński	-	-	-
zambrowski	1	-	-
augustowski	1	-	-
białostocki	1	-	3
bielski	1	1	-
hajnowski	1	-	-
kolneński	1	-	-
m. Białystok	7	1	-
m. Suwałki	1	1	2
suwalski	-	-	-
siemiatycki	1	-	-
sokólski	2	-	-
grajewski	-	-	-
sejneński	-	-	-
moniecki	1	-	-
wysokomazowiecki	-	-	-
RAZEM	**19**	**4**	**6**

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z PARPA[14]

Większość punktów oferujących wsparcie terapeutyczne w zakresie uzależnień usytuowana jest na teranie powiatów miejskich lub w ich sąsiedztwie. W 12 powiatach można uzyskać wsparcie specjalistyczne dla osób i rodzin z problemem uzależnień, dodatkowo w Białymstoku, Augustowie i Łomży funkcjonują poradnie z ofertą dla dzieci i młodzieży. Inną formą pomocy rodzinom z problemem alkoholowym są grupy pomocowe i samopomocowe. Według danych z Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA) na terenie województwa podlaskiego w 2012 roku działało:

- 7 grup AA,
- 19 grup Al- Anon,
- 4 grupy A-Ateen,
- 29 klubów abstynenta,
- 7 grup DDA.

Bezradność w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych to kolejny obszar wsparcia rodzin. Kiedy problemy i trudności się nawarstwiają i nie są możliwe do samodzielnego pokonania, ośrodek pomocy społecznej, po ocenie sytuacji w takim środowisku, może podjąć decyzję

[14] http://www.parpa.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=65&Itemid=10, na 30.XII.2012r.

o przyznaniu rodzinie asystenta rodziny. Rolą asystenta rodziny pracującego w środowisku domowym jest pomoc w osiągnięciu przez rodzinę podstawowego poziomu stabilności życiowej, która umożliwi jej wychowywanie dzieci. Działania asystentów powinny być wspierane przez lokalne zespoły interdyscyplinarne (LZI). LZI stanowi zespół pracowników reprezentujących instytucje i służby zainteresowane rozwiązaniem problemu danej rodziny. Zespół zwoływany jest przez kierownika ośrodka pomocy społecznej na wniosek asystenta rodziny. Zatrudnianie asystentów[15] zadeklarowało 27,3% gmin, a 16,4% przygotowuje się do zatrudnienia osób na to stanowisko.

Wykres 3. Stopień wdrażania przez samorządy gminne usług asystenta rodziny

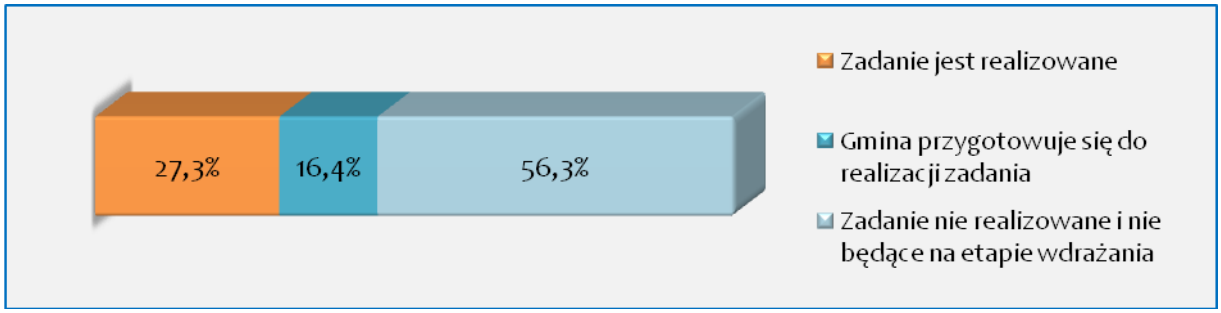

Źródło: Raport Diagnoza systemu pieczy zastępczej, ROPS 2013

Spośród 32 gmin deklarujących w 2013 roku usługi asystenta rodziny, 27 jednostek zatrudnia po 1 asystencie, 3 jednostki zatrudniają po 2 asystentów, a 2 jednostki zatrudniają po 4 asystentów rodziny. Łącznie zadeklarowano zatrudnienie 41 asystentów rodziny w skali całego województwa podlaskiego.

Usługi asystentury rodzinnej świadczone są w Białymstoku przez MOPR (ok. 100 rodzin), Dzienny Dom Pomocy Społecznej i Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie „DROGA" w Białymstoku (70 rodzin). W ramach programu terapii środowiskowej usługi asystentury rodzinnej realizowane są też przez Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie i Dzieciom „Szansa" w Białymstoku.

Korzystnie wygląda sytuacja w zakresie prowadzenia monitoringu sytuacji dzieci z rodzin zagrożonych kryzysem lub przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Realizację tego zadania potwierdziło ponad 77% samorządów gminnych, a kolejne 6% przygotowuje się do jego wdrożenia.

[15] Raport Diagnoza stanu pieczy zastępczej w województwie podlaskim, ROPS 2013

Wykres 4. Prowadzenia monitoringu sytuacji dzieci z rodzin zagrożonych kryzysem

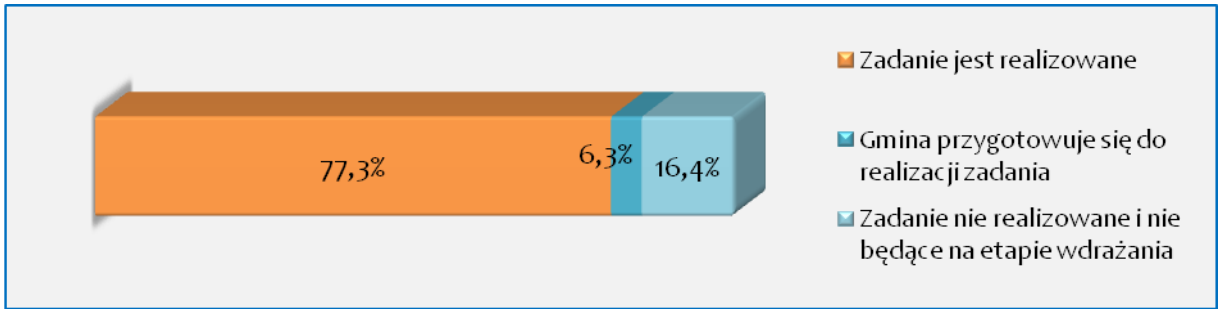

Źródło: Raport Diagnoza systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim, ROPS 2013

Wnioski dotyczące pomocy rodzinie na województwie podlaskim:

a) nastąpił wzrost udzielanych świadczeń pomocy społecznej w formie pracy socjalnej (aktywnych form pomocy społecznej),
b) występuje niewystarczająca liczba ośrodków interwencji kryzysowej,
c) rodziny zbyt długo oczekują na mieszkania socjalne,
d) rodziny na wsiach mają ograniczony dostęp do specjalistycznych ośrodków wsparcia**,** punktów konsultacyjnych (są w 50% gmin) i placówek leczenia uzależnień (szczególnie z ofertą skierowaną do dzieci i młodzieży),
e) jedynie 27% gmin realizuje wsparcie rodzin w formie asystentury rodzinnej,
f) występuje niewystarczająca liczba grup wsparcia, samopomocy w różnych obszarach problemowych dla rodzin (które samodzielnie rozwiązują własne problemy).

1. 2. POMOC W OPIECE I WYCHOWANIU DZIECKA

Ważnym elementem Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej są środowiskowe formy wsparcia. Zadaniem placówek wsparcia dziennego określonych ustawą jest opieka nad dzieckiem w czasie pozaszkolnym oraz pomoc jego rodzicom lub opiekunom w realizacji funkcji opiekuńczo – wychowawczych. Stosownie do rodzaju placówki wsparcia dziennego i potrzeb dzieci z nich korzystających, zapewniają one swoim wychowankom: opiekę po zajęciach szkolnych, pomoc w odrabianiu lekcji, tworzenie warunków do nauki własnej, udział w zajęciach specjalistycznych, pomoc w rozwiązywaniu trudnych sytuacji życiowych, czy możliwość spożycia posiłku. Mogą być prowadzone w formie opiekuńczej (kół zainteresowań, świetlic, klubów i ognisk wychowawczych), specjalistycznej lub pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę. Mogą mieć charakter połączonych funkcji.

Dotychczas placówki takie funkcjonowały jako świetlice z programem opiekuńczo – wychowawczym, świetlice środowiskowe, świetlice socjoterapeutyczne, bądź były częścią placówek wielofunkcyjnych.

Tabela 8. Liczba świetlic opiekuńczo-wychowawczych oraz dzieci z nich korzystających w województwie podlaskim w latach 2009 - 2012

świetlice opiekuńczo-wychowawcze	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.
liczba świetlic realizujących program opiekuńczo-wychowawczy	113	101	98	90
liczba dzieci korzystających ze świetlic	6 074	5 120	5 772	4 694

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań PARPA

Wykres 5. Placówki wspierające rodzinę w realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczych

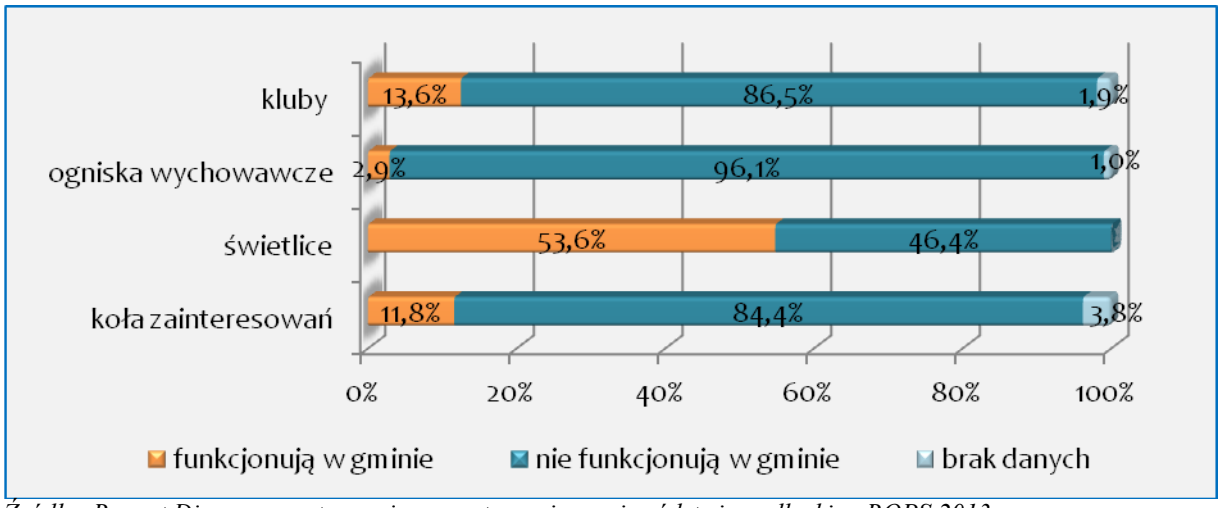

Źródło: Raport Diagnoza systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim, ROPS 2013

Łącznie w całym województwie zadeklarowano w trakcie badań funkcjonowanie 3 ognisk wychowawczych, 35 klubów i 49 kół zainteresowań (w przypadku kilku gmin podano nieprecyzyjną liczbę) oraz 144 świetlic (w tym 90 opiekuńczo-wychowawczych). Daje to łączną liczbę ok. 231 placówek na terenie województwa podlaskiego. W większości gmin, w których funkcjonują placówki, zlokalizowane są one pojedynczo, choć w przypadku kilku jednostek – na obszarze jednej gminy działa powyżej 5 świetlic czy kół zainteresowań. Dane wskazują na znaczny spadek liczby świetlic z programem opiekuńczo – wychowawczym. Zmiany te spowodowane są podwyższaniem standardów dla tego typu placówek, których te często nie spełniają.

W pełnieniu funkcji opiekuńczo – wychowawczych rodzina wspierana jest także przez działania specjalistów: pedagogów, psychologów, terapeutów oraz pracowników opieki medycznej. Ich praca skierowana jest na pokonywanie konkretnych trudności szkolnych dzieci, usprawnianie i przygotowanie do życia w społeczeństwie niepełnosprawnego dziecka, eliminowanie przyczyn

i przejawów niekonstruktywnych zachowań dziecka. Kadra świadczy pomoc w specjalnych ośrodkach szkolno – wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach socjoterapii oraz ośrodkach rewalidacyjno – wychowawczych. Zasoby województwa w tym zakresie przedstawia poniższa tabela.

Tabela 9. Liczba ośrodków szkolnych/wychowawczych/rewalidacyjnych/socjoterapeutycznych w latach 2009-2012 w województwie podlaskim

Wyszczególnienie	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.
Specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze				
liczba ośrodków	5	5	5	6
miejsca	424	404	396	370
Wychowankowie: - z upośledzeniem umysłowym, - z zaburzeniami sprzężonymi, - z autyzmem	244 227 17 -	269 249 20 -	263 245 18 -	263 238 25 0
Młodzieżowe ośrodki wychowawcze				
liczba ośrodków	3	3	3	3
miejsca	256	256	236	260
wychowankowie	173	171	110	148
Młodzieżowe ośrodki socjoterapii				
liczba ośrodków	1	1	1	3
miejsca	16	16	16	115
wychowankowie	16	16	15	33
Ośrodki rewalidacyjno-wychowawcze				
liczba ośrodków	4	4	3	5
miejsca	85	96	76	117
Wychowankowie: - z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim - z zaburzeniami sprzężonymi - z autyzmem	60 16 36 6	52 20 32 -	57 19 38 -	72 26 46 0

Źródło: Dane statystyczne z GUS

Wsparciem kierowanym do rodziców i opiekunów dzieci z trudnościami edukacyjnymi zajmują się poradnie psychologiczno-pedagogiczne. Podmioty te oferują pomoc w wyborze kierunku kształcenia i zawodu oraz poradnictwo i edukację związaną z wychowaniem i kształceniem dzieci i młodzieży.

Na terenie województwa podlaskiego działają 24 Poradnie Psychologiczno-Pedagogiczne, w tym 1 Specjalistyczna Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna dla Dzieci i Młodzieży z Zaburzeniami Emocjonalnymi w Białymstoku oraz dwie poradnie niepubliczne, które prowadzą działalność diagnostyczną, terapeutyczną, profilaktyczną i doradczą. Oddziaływania specjalistów koncentrują się na: pracy z dzieckiem i rodziną, terapii logopedycznej, psychoterapii, psychoedukacji, doradztwie, interwencji w środowisku ucznia, działalności profilaktycznej i informacyjnej oraz indywidualnych i grupowych konsultacjach wspierających uczniów, nauczycieli i rodziców.

Rysunek 6. Poradnie psychologiczno-pedagogicznych w województwie podlaskim

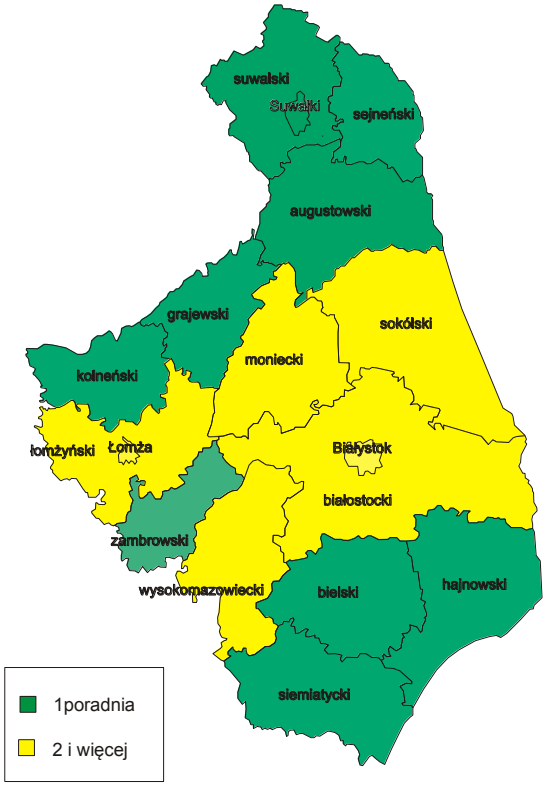

Źródło: Dane Podlaskiego Kuratorium Oświaty

Rodziny z dziećmi chorymi czy niepełnosprawnymi mają możliwość korzystania ze świadczeń zdrowotnych w ramach Narodowego Funduszu Zdrowia realizowanych przez poradnie, szpitale oraz różnych forma wsparcia medycznego oferowanych przez organizacje pozarządowe działające w tym obszarze.

Jak wynika z Oceny Zabezpieczenia Opieki Zdrowotnej w Województwie Podlaskim w 2012 roku, najlepsze zabezpieczenie dotyczące leczenia stacjonarnego i całodobowego posiadało miasto Białystok.

Rysunek 7. Podmioty realizujące ambulatoryjne świadczenia zdrowotne według powiatów w roku 2012

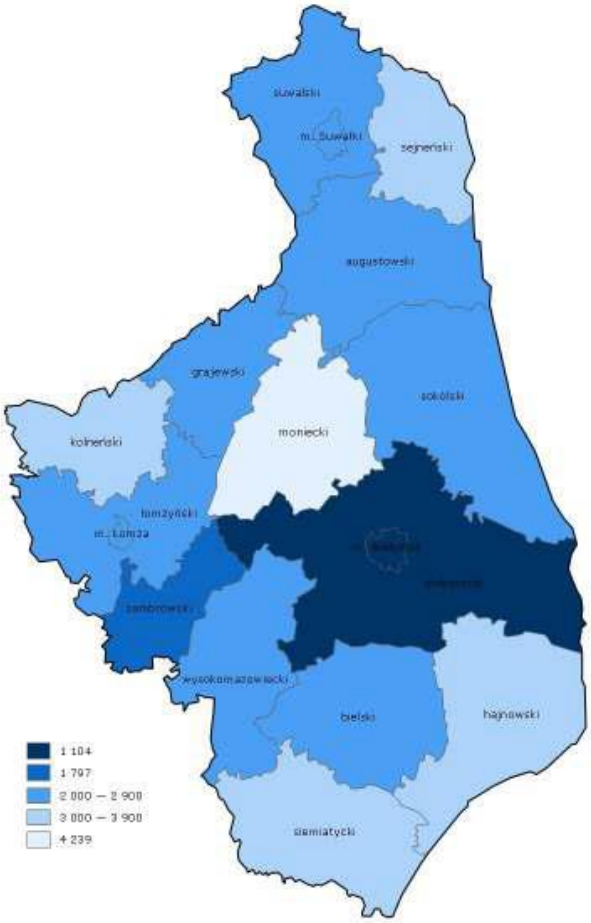

Źródło: Ocena Zabezpieczenia Opieki Zdrowotnej w województwie podlaskim w 2012 roku, PUW

Analizując stan opieki medycznej dla dzieci i młodzieży w latach 2009 – 2012 można stwierdzić, iż dobra dostępność do świadczeń zdrowotnych istnieje w następujących specjalizacjach: chirurgia dziecięca, chirurgia ogólna, podstawowa opieka zdrowotna, nadzór sanitarno-epidemiologiczny, neonatologia (województwo podlaskie jest najlepsze pod względem zabezpieczenia w liczbę stanowisk intensywnej terapii noworodka w stosunku do całkowitej liczby noworodków urodzonych w województwie).

Rok 2012 był kolejnym rokiem braku dostępności świadczeń zdrowotnych w zakresie lecznictwa stacjonarnego (konieczność zabezpieczenia województwa podlaskiego w bazę łóżkową na potrzeby leczenia stacjonarnego dzieci i młodzieży z zaburzeniami psychicznymi). Brak bazy szpitalnej powoduje, że pacjenci czekają tygodniami na przyjęcie do oddziałów stacjonarnych poza województwem. Istnieją duże trudności z uzyskiwaniem miejsc w szpitalu w stanach nagłych (uporczywe myśli, tendencje samobójcze). W opinii konsultanta utworzenie oddziału stacjonarnego uniemożliwiają braki specjalistów (brakuje minimum 6 specjalistów) w dziedzinie psychiatrii dzieci

i młodzieży. Brak jest możliwości uzyskania porady psychiatry dziecięcego w trybie pilnym. W województwie brakuje także zespołów opieki środowiskowej.

Sytuacja w zakresie opieki psychiatrycznej nad dziećmi i młodzieżą w 2012 r. najlepiej przedstawiała się w Łomży, gdzie funkcjonują 3 Poradnie Zdrowia Psychicznego dla Dzieci i Młodzieży. Liczba Poradni Zdrowia Psychicznego w Suwałkach i Białymstoku jest niewystarczająca. (od 2012 r. funkcjonuje jedna Poradnia Zdrowia Psychicznego dla dzieci, młodzieży i ich rodzin - Poradnia dla osób z autyzmem dziecięcym lub innymi całościowymi zaburzeniami rozwoju). Bardzo trudna sytuacja w zakresie kształcenia psychiatrów dzieci i młodzieży związana jest z brakiem ośrodka posiadającego akredytację do odbywania szkolenia specjalizacyjnego w tej dziedzinie na terenie województwa podlaskiego. [16]

Wsparciem dla rodzin w opiece i wychowaniu dzieci do lat 3 są instytucjonalne i pozainstytucjonalne formy opieki nad dzieckiem. Żłobki mają na celu umożliwienie rodzicom małych dzieci podjęcie aktywności zawodowej i pełnią szczególnie istotną rolę w miastach, gdzie głównym źródłem utrzymania rodziny jest praca zawodowa rodziców. Jak ukazuje poniższa tabela w latach 2009-2011, liczba żłobków w województwie nie zmieniała się, natomiast zwiększyła się znacznie liczba miejsc, przez co zwiększyła się ich dostępność. Pomimo to, liczba 51 miejsc na 1000 dzieci w wieku do lat 3 nie jest wystarczająca.

Tabela 10. Żłobki w latach 2009 – 2011 w województwie podlaskim

Wyszczególnienie	2009	2010	2011
Żłobki	8	8	9
Oddziały żłobkowe	8	8	6
Miejsca w żłobkach (łącznie z oddziałami)	942	1128	1121
Miejsca w żłobkach na 1000 dzieci do lat 3 w miastach (łącznie z oddziałami)	46	50	51

Źródło: dane statystyczne GUS

Dodatkowe wsparcie gmin w tworzeniu form opieki nad dziećmi do lat 3 umożliwia *Resortowy program rozwoju instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 „MALUCH”*. W 2011 roku w ramach Programu Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (MPiPS), środki na dostosowanie pomieszczeń i uruchomienie placówek opieki nad dziećmi do lat 3 pozyskały: miasto Siemiatycze, gmina Sokółka oraz miasto Suwałki. W 2012 roku dofinansowanie otrzymały: miasto Suwałki oraz gmina Łapy.

Istotnym elementem pomocy w opiece i wychowaniu jest funkcjonowanie przedszkoli. Wczesna edukacja to najefektywniejszy sposób wyrównywania szans edukacyjnych dzieci ze wsi i małych miasteczek, a także dzieci z rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym. W Europie

[16] Ocena Zabezpieczenia Opieki Zdrowotnej w województwie podlaskim w roku 2012, Podlaski Urząd Wojewódzki w Białymstoku

wczesną edukacją objętych jest średnio 80% małych dzieci. Według danych GUS w 2012 r. w Polsce odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym wyniósł 69,7%, natomiast na terenach wiejskich - 50,8%.

W województwie podlaskim 60% placówek wychowania przedszkolnego (głównie przedszkola i punkty przedszkolne) zlokalizowanych jest w miastach, zaś pozostałe 40% to placówki umiejscowione na terenach wiejskich (są to głównie zespoły szkolno-przedszkolne, punkty przedszkolne czy ośrodki wychowania przedszkolnego). W 21 gminach nie istnieje żadna forma wychowania przedszkolnego.

Strukturę przedszkoli i alternatywnych form wychowania przedszkolnego przedstawia poniższa tabela.

Tabela 11. Wychowanie przedszkolne w województwie podlaskim – 2012 rok

	ogółem	prowadzony przez:				
		miasto	gminę	org. Pozarządową /związki wyznaniowe	osoba prywatna	firmy
przedszkole	177	101	27	13	33	3
punkt przedszkolny	105	0	65	24	15	1
klub przedszkolaka	5	0	5	0	0	0
ośrodek przedszkolny	9	0	9	0	0	0
zespół przedszkolny	33	0	33	0	0	0
RAZEM	**329**	**101**	**139**	**37**	**48**	**4**

Źródło: Wykaz szkół i placówek oświatowych na podstawie danych z SIO z dn. 30.09.2012 r.

Na podstawie prezentowanych danych dotyczących pomocy w opiece i wychowaniu dziecka można wysnuć następujące **wnioski**:

a) w województwie podlaskim funkcjonuje zadowalająca liczba specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, młodzieżowych ośrodków socjoterapii oraz ośrodków rewalidacyjno-wychowawczych, poradni psychologiczno-pedagogicznych,
b) niewystarczająco przedstawia się ilość zorganizowanych form opieki nad dziećmi do lat 3, co powoduje długi czas oczekiwania na żłobek,
c) nastąpiło pogorszenie specjalistycznej opieki medycznej nad dziećmi i młodzieżą, brak ośrodka całodobowego psychiatrycznego, wydłużony czas oczekiwania na usługi (do 3 miesięcy),
d) niewiele świetlic dokonało przekształcenia w placówki wsparcia dziennego zgodnie ze standardami,
e) występuje nierównomierne rozmieszczenie form wychowania przedszkolnego (21% gmin nie posiada żadnej placówki).

1.3. ORGANIZACJE POZARZĄDOWE DZIAŁAJĄCE W ZAKRESIE WSPIERANIA RODZINY

Organizacje trzeciego sektora są partnerem samorządów lokalnych na kilku płaszczyznach:

- identyfikują problemy społeczne, próbując jednocześnie im zaradzić,
- są bezpośrednimi reprezentantami społeczności,
- posiadają znaczny potencjał doświadczenia i wiedzy w swoich specjalizacjach,
- mogą być wykonawcą zadań publicznych, których zakres i sposób realizacji określa samorząd,
- stanowią źródło nowatorskich pomysłów do rozwiązywania problemów społecznych.

Podstawę zróżnicowania polskiego sektora pozarządowego stanowi przedmiot działalności organizacji. Podstawowy obszar działań dla 38% organizacji dotyczy sportu i hobby. Druga pod względem liczebności grupa organizacji koncentruje swoje działania na kulturze i sztuce: w 2012 roku stanowiły one 17% całego sektora, a ich liczba w ostatnich latach wzrasta. Kolejne 14% organizacji jako główny obszar swoich działań wskazuje „edukację i wychowanie". Mniej organizacji zajmuje się w usługami socjalnymi/ pomocą społeczną oraz ochroną zdrowia – każda z tych dziedzin stanowi podstawowe pole działania dla 6% organizacji. Na rozwoju lokalnym swoje działania koncentruje 5% organizacji, zaś pozostałe pola działań wskazywane są przez nie więcej niż 2% organizacji[17].

Spośród działających na terenie województwa podlaskiego 254 organizacji pozarządowych 203 w dokumentach statutowych jako obszar swoich zadań wskazuje wsparcie dziecka i rodziny (59 to organizacje dotyczące dzieci i rodzin z niepełnosprawnością lub określoną chorobą, a 21 to Kluby Abstynenckie). Organizacje pozarządowe w województwie prowadzą dożywianie, świadczą pomoc w postaci usług opiekuńczych, realizują programy terapeutyczne dla osób uzależnionych i zagrożonych uzależnieniem, organizują turnusy rehabilitacyjne i zdrowotne, imprezy kulturalne, rekreacyjne i sportowe. Służą fachową poradą i wspierają osoby znajdujące się w trudnych sytuacjach życiowych.

Organizacje pozarządowe współpracują z gminami przede wszystkim w zakresie organizowania pomocy rzeczowej i żywnościowej dla potrzebujących rodzin, szeroko pojętego wsparcia rodzin przeżywających trudności oraz organizacji wypoczynku dla dzieci. Przedstawiciele samorządów gminnych deklarowali najczęściej współpracę z Caritas Polska (24% gmin), Stowarzyszeniem Pomocy Rodzinie „DROGA" w Białymstoku (11% gmin), dodatkowo 6 gmin współpracuje z Polskim Czerwonym Krzyżem, a 3 gminy z Towarzystwem Przyjaciół Dzieci[18].

[17] Życie codzienne organizacji pozarządowych w Polsce, KLON/JAWOR, Warszawa 2012
[18] *Raport Diagnoza systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim, ROPS 2013*

Tabela 12. Współpraca samorządów gminnych z organizacjami pozarządowymi

Lp.	Przedmiot współpracy	Liczba gmin	Procent gmin
1.	Paczki żywnościowe i inna pomoc rzeczowa	23	20,9%
2.	Pomoc rodzinom przeżywającym trudności	22	20,0%
3.	Organizacja wypoczynku dla dzieci	17	15,5%
4.	Prowadzenie przez organizacje pozarządowe zajęć, konsultacji i poradnictwa	11	10,0%
5.	Wymiana informacji	6	5,5%

Źródło: Raport Diagnoza systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim, ROPS 2013

Około 2/3 gmin podejmuje współpracę z Kościołami lub związkami wyznaniowymi na swoim obszarze, najczęściej z Kościołem Katolickim (60,9% gmin). Współpraca ta przez ponad połowę gmin oceniana jest bardzo dobrze.

Tabela 13. Współpraca z kościołami/związkami wyznaniowymi

Lp.	Kościół/związek wyznaniowy	Liczba gmin	Procent gmin
1.	Kościół Katolicki	67	60,9%
2.	Kościół Prawosławny	18	16,4%
3.	Kościół Chrześcijan Baptystów	6	5,5%
4.	Chrześcijański Zbór Świadków Jehowy	4	3,6%

Źródło: Raport Diagnoza systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim, ROPS 2013

Dziesięć spośród 17 powiatów województwa podlaskiego zadeklarowało podejmowanie współpracy z organizacjami pozarządowymi związanej z funkcjonowaniem i rozwijaniem pieczy zastępczej. Przedstawiciele 5 powiatów zadeklarowali współpracę z Caritas, a w dwóch przypadkach z Towarzystwem Przyjaciół Dzieci. Pozostałe organizacje, głównie o zasięgu lokalnym, były wymieniane przez przedstawicieli pojedynczych powiatów. Były to: Stowarzyszenie Wspierania Rodzin „Uśmiech Dziecka" w Hajnówce, Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie „DROGA" w Białymstoku, Stowarzyszenie Edukacyjno – Pomocowe „Empatia" w Łomży, Stowarzyszenie na rzecz Osób Potrzebujących Pomocy „Bliżej Ciebie" w Wysokiem Mazowieckiem, Kolneńskie Stowarzyszenie „Rodzina" w Kolnie, Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie i Dzieciom „Szansa" w Białymstoku. 6 z 10 powiatów oceniło współpracę z sektorem non-profit jako raczej dobrą, a pozostali jako bardzo dobrą.

Wykres 6. Współpraca samorządów powiatowych z organizacjami pozarządowymi

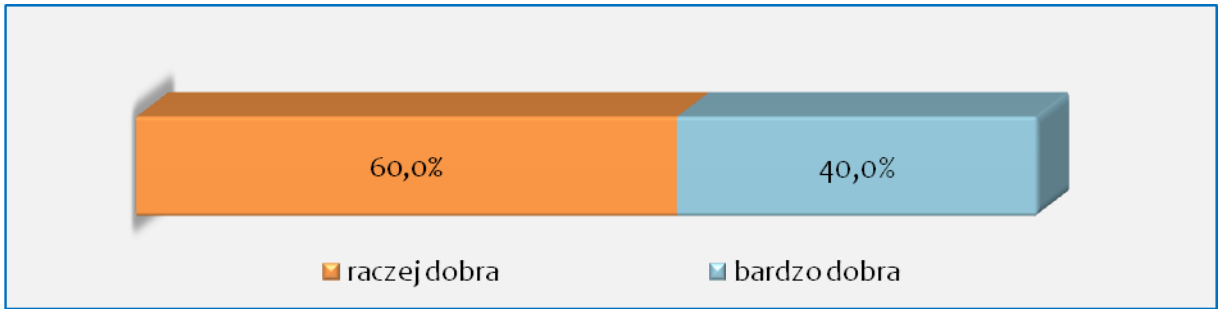

Źródło: Raport Diagnoza systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim, ROPS 2013

Organizacje pozarządowe wspierają samorząd powiatowy głównie w zakresie organizacji zajęć i wyjazdów wypoczynkowych dla dzieci, w tym: dla dzieci objętych pieczą zastępczą. Dodatkowo prowadzą placówki wsparcia dziennego, placówki wychowawcze, ośrodki wsparcia i poradnie specjalistyczne.

Tabela 14. Przedmiot współpracy samorządów powiatowych z organizacjami pozarządowymi

Lp.	Przedmiot współpracy	Liczba powiatów	Procent powiatów
1.	Organizacja zajęć (pikniki, warsztaty, festyny, bale) oraz wyjazdów wypoczynkowych dla dzieci	6	60%
2.	Prowadzenie placówek wsparcia dziennego, placówek wychowawczych, ośrodków wsparcia, poradnictwa specjalistycznego	3	30%
3.	Pomoc materialna – dożywianie, paczki	3	30%
4.	Promowanie rodzicielstwa zastępczego	1	10%

Źródło: Raport Diagnoza systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim, ROPS 2013

W strukturze przestrzennej województwa najwięcej organizacji zarejestrowanych jest na obszarze miast grodzkich: Białystok – 97, Łomża – 31, Suwałki – 28. Kwoty przeznaczane na realizację zadań przez organizacje pozarządowe znajdują się w planach budżetowych prawie 90% gmin województwa podlaskiego i wahają się od 0,1 % do 5% budżetów samorządów gminnych. Ich zapisy wynikają z przyjętych lokalnie programów współpracy, ale dotyczą wszystkich obszarów społecznych: sport, hobby, tradycja i kultura, edukacja, ekonomia społeczna, czy pomoc rodzinie. Samo jednak zlecanie zadań dla NGO nie jest elementem wystarczającym w budowaniu systemu współpracy. Organizacje zwracają uwagę na fakt niskiego zaangażowania samorządów we wspólne tworzenie rozwiązań i opracowywanie partnerskich projektów. Tymczasem nowatorskie rozwiązania i projekty są w 90% udziałem właśnie organizacji (jak pokazuje podrozdział 3).

Z opracowania ROPS – Ocena Zasobów Pomocy Społecznej w 2011 roku wynika, że jedynie 15 organizacji pozarządowych posiadało umowy współpracy z samorządem powiatowym. Analiza wykazała, że wartość zleconych zadań publicznych organizacjom pozarządowym w 2011 roku wyniosła 1.644 tys. zł. Środki w kwocie 603 tys. zł przeznaczono na specjalistyczne usługi

opiekuńcze, natomiast 1.006 tys. zł. na prowadzenie placówek pomocy społecznej. Dane uzyskane z gmin wskazują, że w 2011 roku 18 z nich posiadało umowy zlecenia zadań pomocy społecznej dla organizacji pozarządowych (na ogólną kwotę 5.521 tys. zł) na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.). Rozpiętość wspierania zadań i przeznaczanych kwot była bardzo duża. Najwyższą kwotę wskazało miasto Białystok – 3.808 tys. zł. Najmniej, bo 2 tys. zł wskazały gminy: Dobrzyniewo Duże i Mały Płock.[19]

Blisko dwie trzecie organizacji pozarządowych prowadzi działania wyłącznie na skalę regionalną lub lokalną: 23% spośród nich działa co najwyżej na terenie województwa/regionu, 34% – na terenie gminy lub powiatu, a 7% ogranicza się do aktywności w najbliższym sąsiedztwie. Warto zauważyć, że o ile wśród stowarzyszeń dominują organizacje lokalne,[20] to fundacje działają na skalę ogólnopolską.

Wnioski dotyczące działania organizacji pozarządowych na rzecz wsparcia rodziny:

a) na terenie województwa funkcjonuje duża liczba organizacji pozarządowych działających na rzecz wsparcia rodziny, która stanowi potencjał kadrowy do wykorzystania w pracy z rodziną,
b) występuje nierównomierne rozłożenie organizacji (NGO działają we wszystkich miastach i jedynie w 47 w gminach),
c) organizacje wskazują na potrzebę współpracy, partnerstwa oraz większego zaangażowania samorządów we wspólnym rozwiązywaniu trudności rodzin, zlecaniu zadań w tym obszarze.

2. STAN PIECZY ZASTĘPCZEJ

W przypadku niemożności zapewnienia dziecku opieki i wychowania przez rodziców, ograniczenia lub pozbawienie ich władzy rodzicielskiej, jest ona realizowana w ramach pieczy zastępczej.

W roku 2009 w województwie podlaskim w rodzinach zastępczych ogółem przebywało 1 729 dzieci, w roku 2010 – 1 689, w 2011 r. – 1 674, a w 2012 r. – 1547.

[19] Dane te mogą być nieprecyzyjne, związane z pozyskiwaniem informacji tylko na cele pomocowe, nie całości obszaru współpracy, jak kultura, tradycje, profilaktyka itp.
[20] Życie codzienne organizacji pozarządowych w Polsce, KLON/JAWOR, Warszawa 2012

Tabela 15. Liczba rodzin zastępczych w województwie podlaskim i w Polsce

Rodzaj rodziny zastępczej	2009 r.		2010 r.		2011 r.		2012 r.	
	Polska	woj. podlaskie	Polska	woj. podlaskie	Polska I połowa	woj. podlaskie	Polska I połowa	woj. podlaskie
spokrewnione	36762	958	36673	945	34180	936	25836	679
niespokrewnione	6200	139	6242	133	5694	135	12162	310*
zawodowe niespokrewnione, w tym:	1482	29	1674	34	1713	35	1843	32
- wielodzietne	777	24	902	27	920	29		
- specjalistyczne	167	2	208	1	226	2		
- o charakterze pogotowia rodzinnego	550	3	574	6	571	4		
RAZEM	44444	1126	44589	1112	41587	1106	39841	1021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPiPS oraz dane statystyczne dotyczące rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo – wychowawczych z MPiPS

** dane wyliczono w sposób matematyczny (mogą być nieprecyzyjne), w związku ze w związku ze zmianą ustawy o pomocy społecznej i wprowadzeniem ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, gdzie zdefiniowano nowy podział rodzin zastępczych.*

Sytuacja ta spowodowana jest spadkiem liczby rodzin zastępczych w województwie z 1 126 rodzin w 2009 roku do 1 021 rodzin w roku 2012.

Rysunek 8. Liczba rodzin zastępczych ogółem w powiatach województwa podlaskiego w 2011 r.

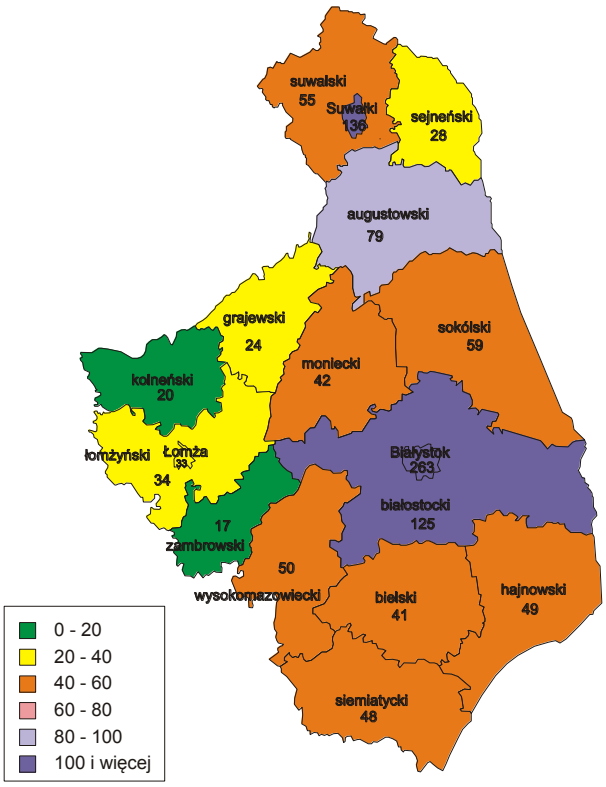

źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPIPS

Najlepiej zabezpieczone pod względem liczby rodzin zastępczych są duże miasta na prawach powiatu Białystok (263 rodziny) oraz Suwałki (136 rodzin). W pozostałych powiatach liczba rodzin jest mniejsza. Obowiązek ustawowy nakłada na powiaty przygotowanie trzyletnich programów w zakresie wspierania rodziny i pieczy zastępczej. Mają one między innymi określić potrzeby oraz zapewnić wzrost liczby rodzin zastępczych funkcjonujących na danym obszarze.

Kierunek polityki państwa w zakresie wspierania rodziny preferuje zmianę form instytucjonalnych na rodzinne. Podstawowym celem przejściowej (czasowej) formy opieki nad dzieckiem jaką jest rodzina zastępcza ma być powrót dziecka pod opiekę rodziców biologicznych. Dlatego ważne jest podjęcie intensywnej pracy z rodziną biologiczną, zmierzającej do jak najszybszego i trwałego usunięcia powodów umieszczenia dziecka poza nią. Najczęściej konieczne jest podjęcie terapii z całym systemem rodzinnym. Niezbędna jest współpraca ośrodka adopcyjnego, ośrodków prowadzących terapię rodzinną, pracowników socjalnych, ośrodków pomocy społecznej, sądów rodzinnych, kuratorów i pedagogów szkolnych.

Koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, powoływany przez Starostę, obejmuje opieką rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka. Jak wynika z analizy rozstrzygniętych konkursów na koordynatora pieczy zastępczej w 2012 roku w województwie podlaskim ze środków resortowych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej skorzystało 11 powiatów – Miasto Białystok, powiat moniecki, powiat zambrowski, powiat suwalski, Miasto Suwałki, powiat sejneński, powiat hajnowski, powiat grajewski, powiat bielski, powiat siemiatycki.

Kierowanie dziecka pozbawionego częściowo lub całkowicie opieki rodzicielskiej do placówki opiekuńczo-wychowawczej może nastąpić po wyczerpaniu możliwości udzielenia pomocy rodzinie lub umieszczenia w rodzinnej pieczy zastępczej. Pobyt dziecka w placówce powinien mieć charakter przejściowy do czasu powrotu dziecka do rodziny, przysposobienia lub umieszczenia w rodzinnej pieczy zastępczej. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej przewiduje, że instytucjonalna piecza zastępcza może być prowadzona w formie placówki opiekuńczo-wychowawczej, regionalnej placówki opiekuńczo-terapeutycznej lub interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego.

W województwie podlaskim w 2011 roku działało 17 zarejestrowanych całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tym 1 typu interwencyjnego, 4 socjalizacyjnego, 8 wielofunkcyjnych i tylko 4 rodzinnego. W roku 2012 wśród 20 funkcjonujących całodobowych placówek opiekuńczo-wychowawczych, 6 prowadzonych było przez miasta na prawach powiatu (4- Urząd Miasta w Białymstoku, w tym 1 typu rodzinnego, 1 – Urząd Miasta w Suwałkach, 1 – Urząd Miasta w Łomży), 7 przez samorządy powiatowe (powiaty: augustowski, białostocki, hajnowski, suwalski, zambrowski, bielski), a 5 przez organizacje pozarządowe (Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie „Droga” w Białymstoku, Caritas Archidiecezji Białostockiej, Zgromadzenie Sióstr Św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Podkowie Leśnej, Zgromadzenie Służebnic Matki Dobrego Pasterza w Piasecznie).

Tabela 16. Placówki opiekuńczo-wychowawcze

	ogółem		interwencyjne		socjalizacyjne		rodzinne		wielofunkcyjne	
	Liczba placówek	Liczba miejsc	Liczba placówek	Liczba miejsc	Liczba placówek	Liczba miejsc	Liczba placówek	Liczba miejsc	Liczba placówek	Liczba miejsc
2009	18	681	1	14	2	60	5	30	10	577*
2010	17	664	1	14	2	60	4	26	10	564*
2011	17	598	1	14	4	114	4	27	8	443*
2012	24	455	X		20**	428	4	27	X	

*2009 w tym: interwencyjne- 113, hostel – 16, socjalizacyjne- 318, dzienne- 130.
2010 w tym: interwencyjne- 113, hostel – 16, socjalizacyjne-305 ,dzienne- 130.
2011w tym: interwencyjne- 92, hostel – 16, socjalizacyjne- 235 ,dzienne- 100.
** w tym: 7 pełniących tylko funkcję socjalizacyjną (z 156 miejscami)
Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rejestru placówek opiekuńczo-wychowawczych prowadzonych przez Wojewodę Podlaskiego z dnia 22.08.2012 r.

Jak pokazuje tabela, nastąpił spadek liczby miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych o 83. Największy odnotowano w placówkach typu wielofunkcyjnego, gdzie zmniejszyła się liczba miejsc wsparcia dziennego (ze 130 w 2009 roku do 100 w roku 2011) oraz przekształcenia placówek w socjalizacyjne (Dom Dziecka w Supraślu, „Nasz Dom Dobry Pasterz" w Białymstoku). Zmniejszenie liczby miejsc wynika również z realizacji programów naprawczych celem osiągnięcia standardów określanych przepisami prawa (docelowo liczba dzieci w placówce nie powinna przekraczać 14). Liczba placówek typu rodzinnego jest niewielka. Placówki te dysponują liczbą 26 miejsc. Liczba dzieci w nich przebywających waha się od 4 do 8.

Placówki opiekuńczo-wychowawcze w województwie skumulowane są w jego środkowo-wschodniej części, głównie w powiatach miejskich.

Rysunek 9. Rozmieszczenie placówek socjalizacyjnych i interwencyjnych w województwie podlaskim w roku 2012

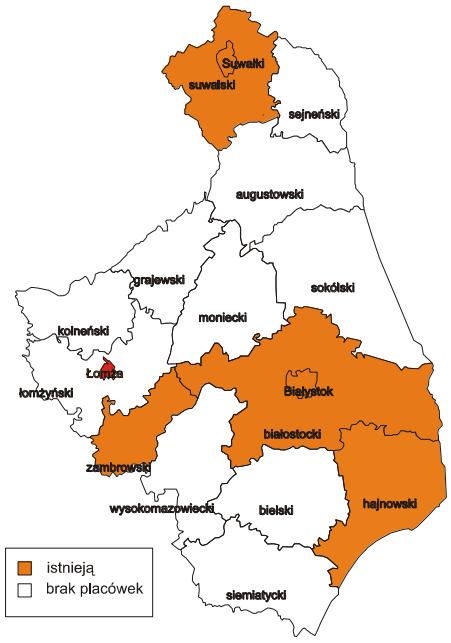

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rejestru placówek opiekuńczo-wychowawczych i interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych województwa podlaskiego w 2012 r.

Rysunek 10. Rozmieszczenie placówek rodzinnych w województwie podlaskim w roku 2012

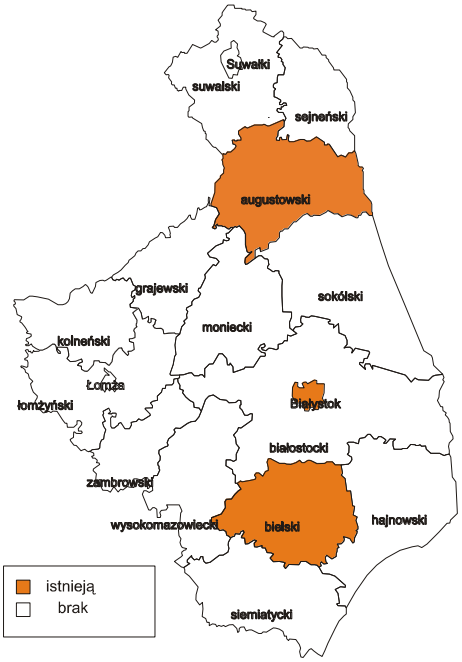

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rejestru placówek opiekuńczo-wychowawczych i interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych województwa podlaskiego w 2012 r.

W 2009 roku w placówkach na terenie województwa podlaskiego zostało umieszczonych 827 dzieci, rok później 819, w 2011 r. 773, a w 2012 r. 500 dzieci.

W analizowanym okresie najczęstszymi przyczynami umieszczania dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej był alkoholizm w rodzinie (w 2009 r. – 147, 2010 r. – 58 , 2011 r. – 55, 2012 r. – 209) oraz niewydolność wychowawcza rodziców (w 2009 r. – 111 , 2010 r. – 94, 2011 r. – 61, 2012 r. – 126). Kolejną z częstych przyczyn umieszczenia dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych była demoralizacja, z powodu której w 2009 r. umieszczono 129 dzieci, rok później 40, zaś w roku 2011 – 45.

Istotny jest fakt, iż wśród dzieci umieszczanych w placówkach rośnie liczba tzw. „eurosierot", czyli dzieci, których rodzice wyjechali za granicę. Liczba tzw. „eurosierot" w roku 2009 wyniosła 8, natomiast w 2011 roku było ich już 15, a w 2012 r. – 11.

Wykres 7. Przyczyny umieszczenia dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w latach 2009 – 2012

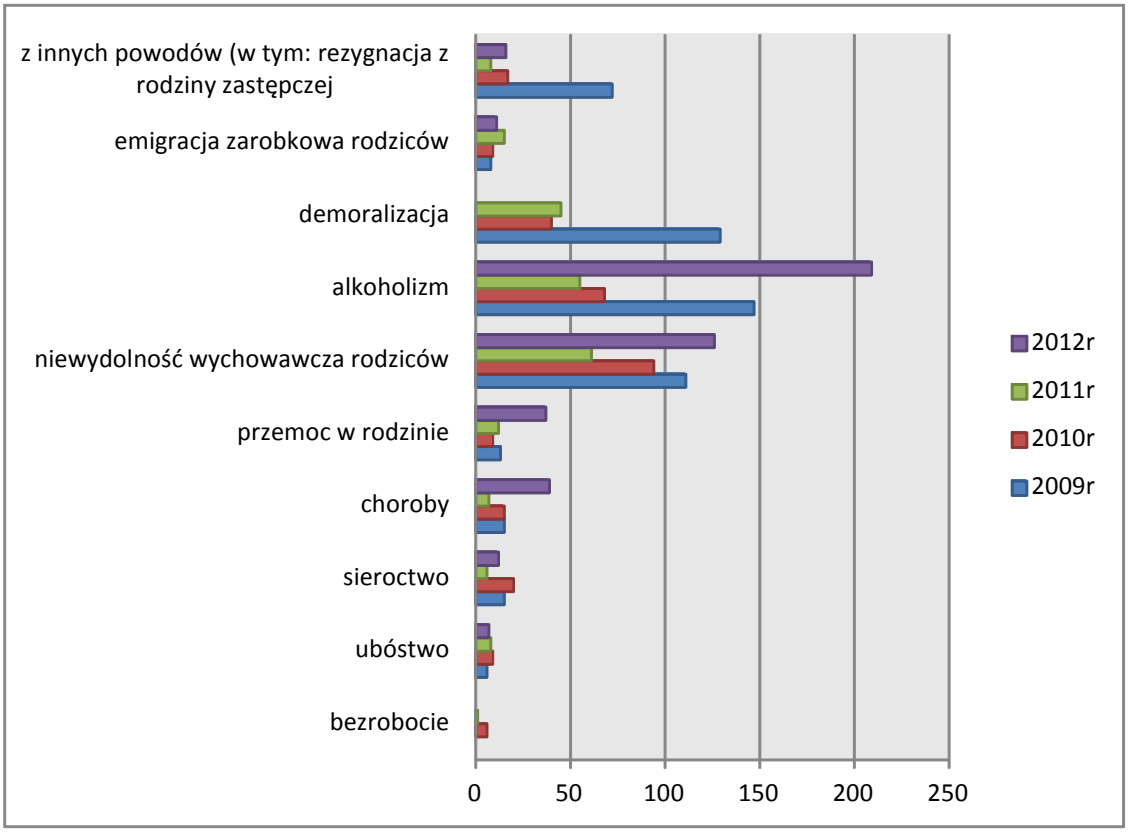

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raportu o przestrzeganiu standardu opieki i wychowania w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz działalności ośrodków adopcyjno-opiekuńczych w latach 2009 – 2011 oraz sprawozdania do MPiPS za 2012 rok

Według obowiązujących przepisów dzieci mogą zostać umieszczone w instytucjonalnej formie pieczy zastępczej na podstawie pełnomocnego orzeczenia sądu lub na wniosek opiekuna.

Tabela 17. Sposób umieszczenia dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej

Sposób umieszczenia	2009 r.	2010 r.	2011 r.
na wniosek opiekuna	38	29	11
na podstawie orzeczenia sądu:	407	258	207
z innych powodów	71	-	-
Łącznie	516	287	218

Źródło: Raport Analiza losów wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych z terenu województwa podlaskiego, OIS, ROPS

Na podstawie analizy powyższych danych, najczęściej dzieci do placówek opiekuńczo – wychowawczych trafiały na podstawie orzeczenia sądu w sprawach opiekuńczych.

W rodzinnej pieczy zastępczej na terenie województwa podlaskiego przebywa obecnie nieznacznie więcej chłopców (52,2%) niż dziewcząt (47,8%). Na uwagę zasługuje fakt, iż co ósme dziecko objęte rodzinną pieczą zastępczą (12,4%) posiada orzeczenie o niepełnosprawności, co z pewnością rzutuje na sposób funkcjonowania i sytuację ekonomiczną rodzin zastępczych.

Wykres 8. Dzieci przebywające w rodzinnej pieczy zastępczej

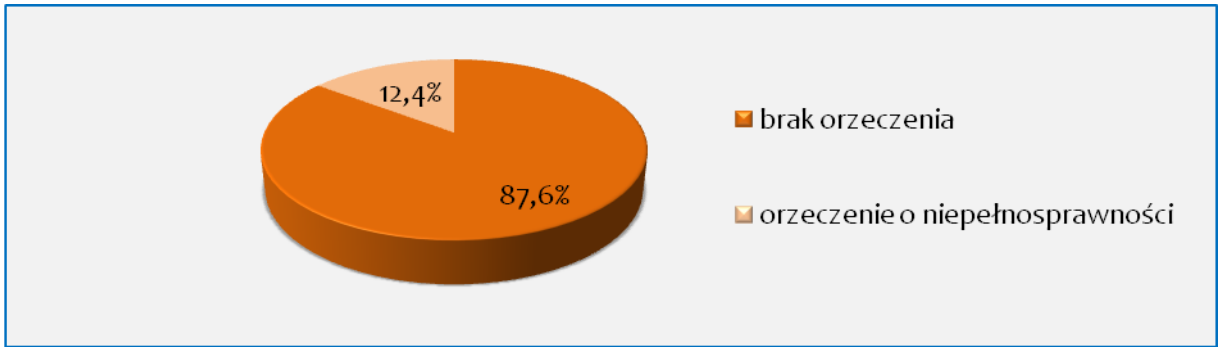

Źródło: Raport Diagnoza systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim, ROPS 2013

Najliczniejszą kategorię – tj. prawie 1/3 wszystkich dzieci objętych pieczą rodzinną - stanowią dzieci w przedziale wiekowym 11-15 lat, następnie 16-18 lat (21,9%). Dzieci poniżej 7 roku zdecydowanie rzadziej umieszczane są w rodzinnej pieczy zastępczej (stanowią poniżej 10% podopiecznych), co wynika między innymi z faktu częstszych adopcji w młodszych grupach wiekowych. Co piąta osoba objęta rodzinną pieczą zastępczą jest pełnoletnia, jednak nieusamodzielniona – głównie ze względu na kontynuowanie edukacji.

Wykres 9. Wiek dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej

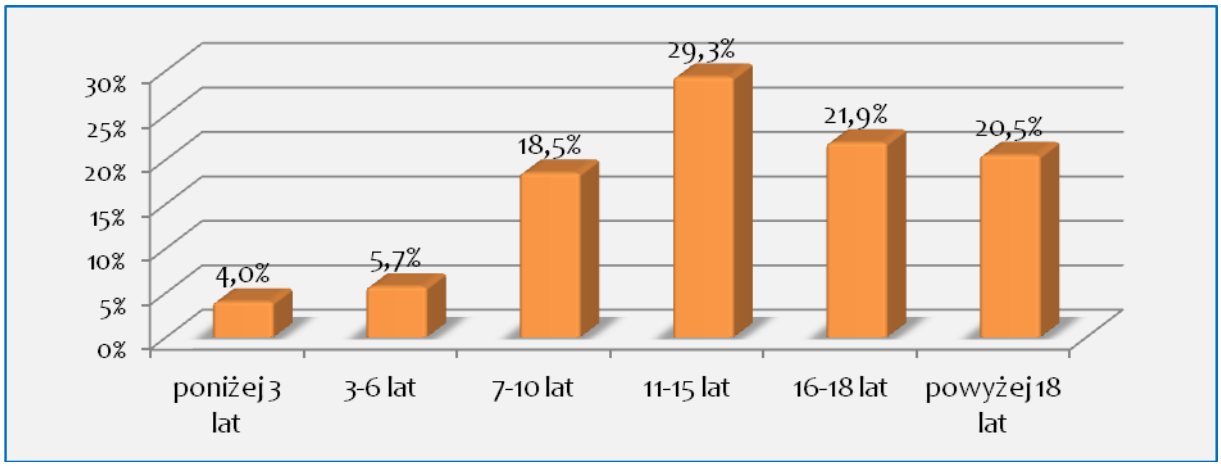

Źródło: Raport Diagnoza systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim, ROPS 2013

Dzieci trafiające do rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka w większości mają nie więcej niż 10 lat. Dzieci w wieku 7-10 lat stanowią 28 % podopiecznych, 22,1 % jest w wieku 3-6 lat a 21,1 % w wieku poniżej 3 lat. Dzieci przekazywane do rodzinnej pieczy zastępczej w wieku powyżej 10 lat stanowią mniej niż 30% wszystkich dzieci objętych tym rodzajem opieki.

W placówkach opiekuńczo-wychowawczych największy odsetek wychowanków stanowią dzieci w wieku 16-17 lat (29,2%), co czwarte dziecko zalicza się do kategorii wiekowej 13-15 lat, a co piąte ma mniej niż 10 lat.

Umieszczając dzieci w pieczy zastępczej, dąży się do wspólnego pobytu całego rodzeństwa w jednej placówce, jednak rozdzielenia rodzeństwa zdarzają się i wynikają zazwyczaj z następujących sytuacji:

- gdy jedno z dzieci jest upośledzone, zdarza się, że zdrowe dziecko trafia do adopcji, a upośledzone pozostaje w placówce,
- gdy w rodzinach wielodzietnych pomiędzy rodzeństwem jest duża różnica wieku, młodsze dzieci mogą trafić do adopcji, a starsze pozostają w placówkach, jednak wtedy rodzeństwo mieszka w jednym mieście aby mogło się spotykać,
- w niektórych przypadkach dzieci same dostrzegają korzyści z rozdzielenia i podejmują samodzielnie taką decyzję.

9 placówek zadeklarowało, iż zawsze całe rodzeństwa objęte pieczą zastępczą przebywa razem w jednej placówce, a przedstawiciele 7 placówek wskazali, iż jest to sytuacja dotycząca więcej niż połowy rodzeństwa[21].

[21] Dane z Raportu Diagnoza systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim, ROPS 2013

Wykres 10. Wspólne przebywanie rodzeństwa w jednej placówce

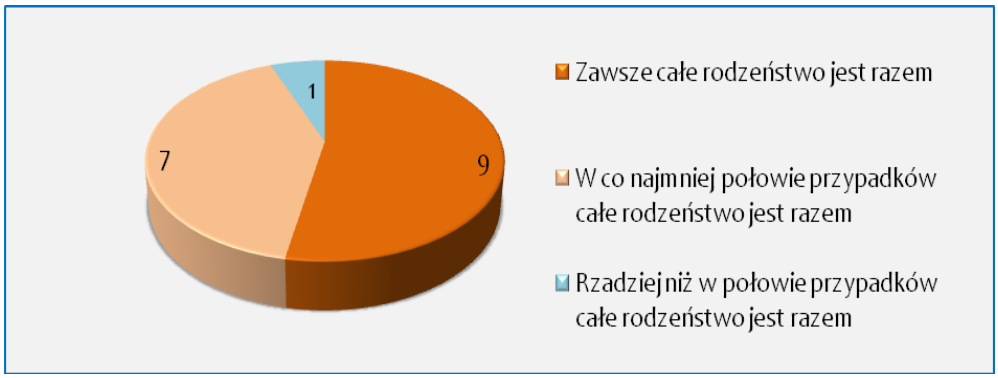

Źródło: Dane Raport Diagnoza systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim, ROPS 2013

Według obowiązujących przepisów, placówki opiekuńczo-wychowawcze mają zapewnić dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokajać jego niezbędne potrzeby, w szczególności emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe, społeczne i religijne. Muszą podejmować działania w celu powrotu dziecka do rodziny, obejmować dziecko formami terapeutycznymi. Działania te powinny być podejmowane przez wykwalifikowaną kadrę.

Tabela 18. Kadra placówek opiekuńczo wychowawczych w latach 2009-2012

kadra	2009	2010	2011	2012
wychowawca	144	160	160	208*
pedagog	15	15	15	
psycholog	12	12	12	
terapeuta (socjoterapia, logopedia)	4	4	5	
pracownik socjalny	15	14	14	

* brak szczegółowych danych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Raportu o przestrzeganiu standardu opieki i wychowania w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz działalności ośrodków adopcyjno-opiekuńczych w województwie podlaskim w latach 2009-2011 (dane nie zawierają informacji z rodzinnych domów dziecka)

Liczba zatrudnionej kadry opiekuńczo-wychowawczej w placówkach opiekuńczo-wychowawczych wzrosła w roku 2010 r. i utrzymuje się na stałym poziomie. Liczba zatrudnionych specjalistów nie ulega znaczącym zmianom. Analiza stosunku liczby pracowników specjalistycznych do liczby placówek w tym samym okresie czasu, ukazuje brak specjalistów w zasobach kadrowych placówek (nie każda posiadała psychologa czy terapeutów).

Na podstawie *Raportów o przestrzeganiu standardu opieki i wychowania w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz działalności ośrodków adopcyjno-opiekuńczych w województwie podlaskim w latach 2009-2011* można stwierdzić, że placówki realizują nałożone przez nie zadania. Podopieczni mają w nich zabezpieczone warunki i potrzeby socjalno-bytowe. Prawidłowo funkcjonują również Zespoły do spraw okresowej oceny sytuacji dziecka. Placówki zapewniają dzieciom

i młodzieży możliwość kształcenia się, organizują pomoc w nauce oraz możliwość uczestniczenia w zajęciach wyrównawczych i terapeutycznych.

Z przedstawionego powyżej materiału diagnostycznego można sformułować następujące **wnioski:**

a) nastąpił ogólny spadek liczby rodzin zastępczych w województwie , ale wzrosła liczba rodzin zastępczych zawodowych na przestrzeni lat 2009-2012, jednak nie zaspokaja to potrzeb,
b) na terenie województwa występuje znikoma liczba rodzinnych placówek (4 placówki z łączną liczbą 27 miejsc),
c) niezbędne jest wsparcie samorządów i organizacji w przygotowaniu specjalistów asystentów rodzinnych i terapeutów do pracy z rodziną, celem zminimalizowania przyczyny umieszczania dzieci w placówkach z powodu alkoholizmu, niewydolności oraz demoralizacji,
d) niezbędne jest utworzenie interwencyjnego ośrodka preadopcyjnego dla dzieci do 1 roku życia,
e) należy rekomendować i wspierać powiaty w pozyskiwaniu dodatkowych środków na koordynację pieczy zastępczej.

3. USAMODZIELNIANIE MŁODZIEŻY UMIESZCZONEJ W PIECZY ZASTĘPCZEJ

Końcowym etapem przebywania młodzieży w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz w pieczy zastępczej jest proces jej usamodzielniania. Według obowiązujących przepisów prawa rozpoczyna się on na trzy miesiące przed osiągnięciem pełnoletności przez osobę usamodzielnianą i w zależności od sytuacji życiowej wychowanka może trwać do 25 roku życia.

Zdecydowana większość, tj. 65,8% podopiecznych w rodzinach zastępczych i rodzinnych domach dziecka usamodzielnia się pomiędzy 18 a 20 rokiem życia. Później, tj. w wieku 21-24 lat życie na własny rachunek rozpoczyna co czwarty podopieczny objęty rodzinną pieczą zastępczą. Warto zauważyć, iż z doświadczeń respondentów wynika, iż co ósmy podopieczny usamodzielnia się jeszcze przed osiągnięciem pełnoletniości.

Tabela 19. Młodzież usamodzielniana

Formy pieczy zastępczej i placówki opiekuńczo-wychowawcze	2009	2010	2011	2012
rodzina zastępcza	64	65	113	73
całodobowe placówki typu rodzinnego, socjalizacyjnego	67	25	18	42
specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze	1	0	2	0
specjalne ośrodki wychowawcze	0	1	0	0
młodzieżowe ośrodki wychowawcze	8	4	2	13
młodzieżowe ośrodki socjoterapii zapewniające całodobową opiekę	0	0	2	0
domy pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej intelektualnie	0	0	0	0
schroniska dla nieletnich	0	0	0	0
zakłady poprawcze	4	2	2	5
RAZEM	144	97	139	133

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MPiPS

Osobie usamodzielnianej przysługuje prawo do przyznania pomocy na kontynuowanie nauki, zagospodarowanie, pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych czy zatrudnienia.

Tabela 20. Liczba udzielonych świadczeń dla wychowanków usamodzielnianych

Forma pomocy	Liczba udzielanych świadczeń			
	2009 r.	2010 r.	2011 r.	II połowa 2012 r.
Pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki	1732	1924	2043	2934
Pomoc pieniężna na usamodzielnienie	67	71	88	68
Pomoc na zagospodarowanie w formie rzeczowej	69	65	86	87
Pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych	85	158	2272	83
Pomoc w uzyskaniu zatrudnienia	1	2	3	2

** bez rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych*
Źródło: Raport Analiza losów wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych z terenu województwa podlaskiego, ROPS

Analiza danych wskazuje na zdecydowany, bo ponad 14 – krotny wzrost udzielanego wsparcia w zakresie uzyskania odpowiednich warunków mieszkaniowych, co jest niezbędnym elementem procesu usamodzielniania.

Tabela 21. Informacje dotyczące mieszkań chronionych w latach 2009 – 2012

	2009r	2010r	2011r	2012r
Liczba mieszkań chronionych	8	8	10	11
Liczba miejsc w mieszkaniu chronionym	29	29	35	27
Liczba wychowanków placówek opiekuńczo – wychowawczych przebywających w mieszkaniach chronionych	23	21	23	12

Źródło: Raport Analiza losów wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych z terenu województwa podlaskiego, ROPS oraz Ocena Zasobów Pomocy Społecznej w Województwie Podlaskim, ROPS 2012

Pomimo wzrostu liczby mieszkań chronionych dla wychowanków placówek liczba korzystających z nich nie uległa znacznym zmianom, a miejsca były niewykorzystane. Pomoc w ramach usamodzielnienia jest świadczeniem nieobligatoryjnym, przysługującym z racji pobytu w rodzinie zastępczej lub placówce. Usamodzielniany wychowanek w celu otrzymania świadczeń z pomocy społecznej ma obowiązek kontynuowania nauki oraz wskazania co najmniej na dwa miesiące przed osiągnięciem pełnoletności osoby, która podejmie się pełnienia funkcji opiekuna usamodzielnienia, z którym wspólnie stworzy indywidualny program usamodzielnienia (co najmniej na 1 miesiąc przed ukończeniem 18 roku życia).

Podopieczni placówek opiekuńczo – wychowawczych, poza wsparciem finansowym, mogą również liczyć na pomoc w formie uczenia i rozwijania umiejętności niezbędnych do samodzielnego życia (43%), pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb (43%), zapewnienie kontaktów z otoczeniem (38%) oraz usługi opiekuńcze (20%).

Proces usamodzielnienia wychowanków rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej poza nakładami finansowymi wymaga ich pracy własnej (szczególnie w sferze emocjonalnej). Start w dorosłe życie jest poważnym wyzwaniem dla każdego młodego człowieka. Podopieczni pieczy zastępczej muszą poradzić sobie nie tylko z problemami życia codziennego, lecz także z odbudowaniem własnej wartości, czy też przyswojeniem właściwych wzorców funkcjonowania rodziny.

Tabela 22. Rodziny, którym przyznano pomoc z tytułu braku umiejętności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu placówki opiekuńczo-wychowawczej

Przyczyna korzystania z pomocy społecznej	2009	2010	2011	2012
brak umiejętności w przystosowaniu do życia młodzieży opuszczającej placówki opiekuńczo-wychowawcze	178	171	180	bd

Źródło: Ocena Zasobów Pomocy Społecznej w Województwie Podlaskim w latach 2011 – 2012

Wiele osób po opuszczeniu placówki ma problemy z przystosowaniem się do samodzielności. Jednym z powodów jest brak ciągłości wsparcia oraz niewłaściwe przygotowanie młodzieży do samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie. Wśród innych przyczyn wymienia się także niepełnosprawność intelektualną lub psychofizyczną utrudniającą, a nawet uniemożliwiającą kontynuowanie nauki i znalezienie zatrudnienia.

Z przedstawionych powyżej informacji dotyczących usamodzielniania dzieci i młodzieży umieszczonych w pieczy zastępczej można rekomendować następujące **wnioski:**

a) występują trudności w skutecznym usamodzielnianiu młodzieży (180 beneficjentów pomocy społecznej to młodzież opuszczająca placówki),
b) brak ciągłości wsparcia wobec młodzieży usamodzielnianej,
c) dominuje pomoc rzeczowa, finansowa i zabezpieczenie mieszkania (brak zapisów w przepisach dotyczących form i metod przygotowania podopiecznych pieczy zastępczej do samodzielnego funkcjonowania),
d) należy rekomendować tworzenie planów terapeutycznych, wdrożenie programów innowacyjnych wspierających efektywne usamodzielnianie młodzieży (np.: mentoring, Starszy Brat, Asystent).

4. PRZYSPOSABIANIE DZIECI W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM

Przygotowaniem rodziny do adopcji zajmują się ośrodki adopcyjne. Podczas trwającego kilka miesięcy systemu weryfikacji i szkoleń sprawdzane są predyspozycje kandydatów. Przyszli rodzice są przygotowywani do pełnienia nowej roli. W Polsce dziecko może przysposobić małżeństwo lub osoba samotna. Czas oczekiwania na dziecko waha się od roku do kilku lat.

Do roku 2011 na terenie województwa podlaskiego funkcjonowały 4 placówki adopcyjne. Wraz ze zmianą przepisów (ustawa z dnia 9 czerwca 2011 o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej), ich liczba uległa ograniczeniu do 1 w Białymstoku (wraz z Filią Ośrodka w Łomży). Analiza danych z ośrodków adopcyjnych na terenie województwa podlaskiego wskazuje, że rośnie liczba rodzin zainteresowanych przysposabianiem dzieci.

W roku 2009 chęć adopcji zgłosiło 59 rodzin, rok później było ich 66, w roku 2011 – 77, a w 2012 roku – 71. Liczba zakończonych procedur adopcyjnych utrzymuje się na zbliżonym poziomie, co przedstawia poniższa tabela.

Tabela 23. Liczba zakończonych procedur adopcyjnych

	*Ośrodek Adopcyjny w Białymstoku	*Ośrodek Adopcyjny w Łomży	*Ośrodek Adopcyjny w Suwałkach	**RAZEM**
2009 r.	31	24	2	55
2010 r.	33	34	5	72
2011 r.	31	17	8	56
2012 r.	37	24	-	61

Źródło: Sprawozdania Ośrodków Adopcyjnych
**w latach 2009 – 2011 Ośrodki Adopcyjno - Opiekuńcze*

Maleje liczba dzieci zakwalifikowanych do adopcji, szczególnie spada liczba adopcji zagranicznych. W roku 2009 były to 32 procedury, w 2010 r. – 22, 2011 r. –14, a w 2012 – 5.[22].

Ośrodki Adopcyjne zaznaczają w swych sprawozdaniach: „*dzieci umieszczone w rodzinach polskich są to zazwyczaj niemowlęta oraz dzieci do lat 3, nie wykazujące większych problemów rozwojowych ani zdrowotnych. Pary, które zainteresowane są adopcją najczęściej starają się o noworodki lub niemowlęta. Rodziny zagraniczne natomiast przysposabiają dzieci, którym nie znaleziono rodzin na terenie kraju – dzieci powyżej 7 roku życia, mające problemy zdrowotne, rozwojowe, liczne rodzeństwa”*.

Ośrodki służą pomocą postadopcyjną rodzinom także po zakończeniu procedury przysposobienia dziecka, świadcząc takie usługi jak: poradnictwo indywidualne, terapię rodzinną i indywidualną oraz organizując grupy wsparcia. Grupy wsparcia mają na celu integrację rodzin

[22] dane pochodzą ze sprawozdań Ośrodków Adopcyjnych w Łomży, w Suwałkach, w Białymstoku

adopcyjnych, pomoc i wspieranie w radzeniu sobie z problemami wynikającymi z funkcjonowania w roli rodziców adopcyjnych, poznanie strategii rozwiązywania trudności wychowawczych uwzględniających specyfikę adopcji oraz pogłębianie kompetencji własnych rodzin adopcyjnych.

Według danych pochodzących z Departamentu Zdrowia Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego, liczba dzieci, które trafiły do różnych form pieczy zastępczej bezpośrednio po urodzeniu i do pierwszego roku życia przedstawia się następująco:

2009 r. – 25 dzieci

2010 r. – 34 dzieci

2011 r. –13 dzieci

2012 r. – 10 dzieci

W niektórych przypadkach dzieci przebywały nawet do miesiąca na oddziałach neonatologicznych i pediatrycznych szpitali, do chwili umieszczenia ich we wskazanej przez sąd formie opieki zastępczej. Analiza czterech ostatnich lat ukazuje, że w Wielofunkcyjnej Placówce Opiekuńczo – Wychowawczej „Dwójka" w Białymstoku umieszczono w nim 60 noworodków, pozostawionych bezpośrednio po urodzeniu. Wobec powyższych danych, zasadnym jest utworzenie ośrodka preadopcyjnego.

Wśród głównych **wniosków** specjalistów ośrodków adopcyjnych wymieniane są:

a) bardzo dobre zasoby kadrowe i specjalistyczne w ośrodkach adopcyjnych,
b) trudności w postępowaniach adopcyjnych, związane z brakiem uregulowanej sytuacji prawnej dzieci, ustanawianiem opieki prawnej oraz długimi procedurami sądowymi,
c) niska aktywność rodziców adopcyjnych do zrzeszania się i samopomocy,
d) brak ośrodka dla dzieci poniżej 1 roku życia.

5. DZIAŁANIA INNOWACYJNE W ZAKRESIE WSPARCIA RODZINY I SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ

Stworzenie spójnego systemu wsparcia dziecka i rodziny je wychowującej, zwłaszcza gdy ma ona trudności w prawidłowym wypełnianiu swoich funkcji, jest istotą pracy z rodziną. Podmioty działające na rzecz rodziny starają się wdrażać efektywną pomoc w tym zakresie. Innowacyjne, sprawdzone rozwiązania i dobre praktyki powinny być szeroko promowane i rozpowszechniane, między innymi przez samorząd województwa.

Poniżej zostały zaprezentowane wybrane, nowatorskie działania organizacji, instytucji oraz samorządów z terenu województwa podlaskiego w obszarach pracy z rodziną i dzieckiem.

Organizatorem pieczy zastępczej w Łomży (w rozumieniu ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej) jest nowo utworzona placówka samorządowa o nazwie **Centrum Pieczy Zastępczej w Łomży**. Zadaniem jej jest budowanie systemu rodzinnej pieczy zastępczej, o którym mówi ustawa. Jest to promowanie zastępczej pieczy rodzinnej, pozyskiwanie kandydatów na rodziny zastępcze, szkolenie i diagnozowanie kandydatów na rodziny zastępcze, kwalifikowanie, wspieranie rodzin zastępczych, szkolenia dokształcające. W Centrum Pieczy zstępczej zatrudnieni są koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej, psycholodzy i asystenci rodzin. Usytuowanie asystentów rodzin poza Miejskim Ośrodkiem Pomocy Społecznej podyktowane jest względami organizacyjnymi i psychologicznymi. Asystent rodziny nie kojarzy się z pracownikiem socjalnym. Rodziny w kryzysie kierowane są do pracy asystentów przez MOPS, kuratorów sądowych i sąd. Asystenci pracują w miejscu zamieszkania rodziny, prowadzą też konsultacje w CPZ. Planowane są grupy wsparcia .

Współpraca Centrum ze **Stowarzyszeniem Edukacyjno-Pomocowym EMPATIA w Łomży**, pozwala na wzbogacenie oferty proponowanej rodzinom przez asystentów rodzin. Aktywne formy pracy z rodziną, wspólne wyjścia rodzin z dziećmi na imprezy kulturalne, sportowe (finansowane przez Stowarzyszenie) pomagają wypracować lepsze relacje, pozyskać ich zaufanie i zmotywować do pozytywnych zmian. Jednocześnie Stowarzyszenie wspiera też działania na rzecz rodzicielstwa zastępczego: organizuje warsztaty szkoleniowe rodzin zastępczych, zajęcia socjoterapeutyczne dzieci z rodzin zastępczych. Tak prowadzona praca z rodzinami zastępczymi przyniosła wymierne efekty. Podstawą opieki zastępczej w Łomży od 10 lat jest rodzinna opieka zastępcza. Opieka instytucjonalna w Łomży została zredukowana do placówki 24 osobowej, w której przebywają wychowankowie nastoletni.

Wśród realizowanych w województwie podlaskim, a godnych upowszechnienia działań znajduje się **Centrum Ochrony Dziecka i Rodziny PSPiA KLANZA Oddziału Białostockiego.**

Obejmuje ono kompleksowym wsparciem rodzinę z problemem przemocy, w tym zwłaszcza wobec dzieci. W ramach działalności Centrum świadczone są takie usługi pomocowe jak**:**

- konsultacje psychologiczne, psychiatryczne i pedagogiczne indywidualne dla dzieci i osób dorosłych,
- terapia rodzin,
- psychoterapia dzieci i młodzieży oraz rodziców/opiekunów,
- grupa psychoedukacyjna i konsultacje indywidualne dla rodzin zastępczych,
- terapia indywidualna dzieci krzywdzonych, w tym przemocą seksualną,
- przygotowanie dziecka i rodziny do uczestnictwa w procedurach sądowych,
- organizowanie i koordynowanie pracy doraźnych zespołów interdyscyplinarnych w zakresie pomocy rodzinom.

Podobną działalność, ale na obszarze Suwałk prowadzi **Suwalskie Stowarzyszenie WYBÓR.** Od wielu lat oferuje pomoc psychoterapeutyczną osobom dotkniętym uzależnieniem (terapia uzależnień i współuzależnienia) oraz rodzinom dotkniętym problemem przemocy w rodzinie. Stowarzyszenie Wybór jest jedyną organizacją pozarządową w Suwałkach oferującą kompleksową, systemową pomoc prawno-psychoterapeutyczną osobom uwikłanym w przemoc domową, poprzez prowadzenie terapii grupowej i indywidualnej dla osób doświadczających przemocy, socjoterapii dla dzieci i młodzieży oraz terapii grupowej i indywidualnej dla osób stosujących przemoc.

Innym działaniem innowacyjnym w zakresie wsparcia rodziny są działania **Katolickiego Towarzystwa Służby Dzieciom w Suwałkach.** Organizacja ta prowadzi hospicja (społeczne Zespoły Resocjalizacyjne) w Suwałkach, Sejnach i Augustowie. Towarzystwo opiekuje się nieodpłatnie każdego dnia dziećmi z rodzin dotkniętych ubóstwem. Znajduje w nich opiekę ponad 120 dzieci Organizuje letni i zimowy wypoczynek, skupia wychowanków wokół idei pomagania innym, otwarcia się na wyższe wartości, pogłębiania w sobie patriotyzmu. Towarzystwo pomogło ponad 3000 osobom - dzieciom młodzieży i dorosłym. Ponad 50% wychowanków prowadzi normalne życie.

Działania przewidziane w stosunku do całej rodziny zagrożonej wykluczeniem społecznym realizuje **Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie i Dziecku SZANSA w Białymstoku.** Obejmuje pomocą rodziny wymagające wsparcia, marginalizowanych, w tym z przemocą w rodzinie. W ramach programu psychoprofilaktycznego prowadzi:

- specjalistyczne placówki wsparcia dziennego - dwie świetlice socjoterapeutyczne dla dzieci w wieku szkolnym;
- placówkę wsparcia dziennego- świetlicę środowiskową Klub Malucha SZANSUŚ dla dzieci w wieku przedszkolnym;
- intensywną pracę z rodzinami zagrożonymi marginalizacją, borykającymi się z różnego rodzaju problemami: przemocy, ubóstwa, uzależnień i innymi, w ramach terapii środowiskowej rodzin;

- pracę ze społecznością lokalną na rzecz integracji społecznej: festyny rodzinne, ogniska integracyjne, wymiany sąsiedzkie, rodzinne grillowania oraz inne imprezy i spotkania dla mieszkańców osiedli;
- szkolenia wolontariuszy i stażystów, przygotowujące ich do pracy z rodzinami marginalizowanymi;

W obszarze wspierania rodziny działa także **Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie DROGA w Białymstoku.** Głównym celem Stowarzyszenia jest wspieranie i odnowa człowieka, rodziny i społeczeństwa ku zdrowemu i godnemu życiu. Do zadań szczegółowych Stowarzyszenia Pomocy Rodzinie „Droga" należy:

- organizowanie pomocy, opieki i wsparcia nad dziećmi i młodzieżą z rodzin ubogich, dysfunkcyjnych, wielodzietnych,
- praca asystentów z rodzinami o trudnej sytuacji opiekuńczo-wychowawczej,
- organizowanie działalności opiekuńczej i wychowawczej dla dzieci pozbawionych opieki domu rodzinnego,
- inicjowanie i rozwijanie form pomocy osobom potrzebującym i ich rodzinom,
- profilaktyka uzależnień i innych problemów społecznych,
- leczenie, rehabilitacja i readaptacja osób uzależnionych.

Formą działań środowiskowych godnych zauważenia i promowania w województwie, jest realizacja programu **WYCHOWAWCA PODWÓRKOWY** przez Komendę Wojewódzką Policji, Urząd Miejski w Białymstoku, Pogotowie Opiekuńcze w Białymstoku, Wyższą Szkołę Wychowania Fizycznego i Turystyki w Supraślu oraz Nauczycielskie Kolegium Rewalidacji, Resocjalizacji i Wychowania Fizycznego w Białymstoku. Celem programu jest zapobieganie społecznie nieakceptowanym zachowaniom dzieci i młodzieży, rozwijanie ich zainteresowań oraz organizowanie czasu wolnego, tworzenie środowiskowej koalicji profilaktyczno – wychowawczej, spośród różnych lokalnych placówek, instytucji i organizacji, wolontariuszy, rodziców.

Stowarzyszenie na Rzecz Integracji Dzieci i Młodzieży PRZYJACIELE Z OSIEDLA skupia młodych ludzi, studentów białostockich uczelni, pedagogów różnych specjalizacji, sportowców, absolwentów turystyki oraz innych na co dzień pracujących z dziećmi i młodzieżą zagrożoną demoralizacją. Działalność Stowarzyszenia obejmuje sferę kulturalno-oświatową, rekreacyjno-sportową na rzecz dzieci i młodzieży oraz całych rodzin.

W roku 2011 został uruchomiony przez **Sąd Rejonowy w Białymstoku Ośrodek Kuratorski** przeznaczony dla 20 osób nieletnich. Ma być on spokojną przystanią dla młodzieży, która z różnych względów nie potrafi się odnaleźć w życiu. Do ośrodka postanowieniem sądu kierowane są osoby w wieku gimnazjalnym.

Stowarzyszenie Pomocy Pokrzywdzonym i Niepełnosprawnym EDUKATOR w roku 2012 roku z inicjatywy Stowarzyszenia przy wsparciu Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych został utworzony **Ośrodek Wsparcia i Rehabilitacji Dzieci Niepełnosprawnych**

przy Przedszkolu Integracyjnym MAŁY ARTYSTA w Łomży. Ośrodek ma za zadanie ograniczanie skutków niepełnosprawności dzieci w wieku przedszkolnym, mieszkających na terenie miasta Łomży i powiatu łomżyńskiego z małych środowisk wiejskich, które mają znacznie ograniczony dostęp do właściwej rehabilitacji.

Stowarzyszenie JASNY CEL – prowadzi specjalistyczny, dzienny Ośrodek Wieloprofilowego Usprawniania Dzieci z Mózgowym Porażeniem Dziecięcym. Znajdują w nim opiekę chore dzieci, dla których nie ma miejsca w innych placówkach na terenie województwa. Jasny Cel kieruje działania bezpośrednio do swoich podopiecznych, czyli dzieci i młodzieży z mózgowym porażeniem dziecięcym (MPD) oraz z innymi zaburzeniami funkcji ruchowych wywołanych uszkodzeniem ośrodkowego układu nerwowego. Istotną częścią Ośrodka jest Niepubliczne Przedszkole Specjalne „Jasny Cel". Ośrodek wykorzystuje najnowsze metody rehabilitacji. Oznacza to, że podopieczni korzystają w jednym miejscu zarówno z rehabilitacji, jak i edukacji. Są to zajęcia z psychologiem, specjalistą integracji sensorycznej, muzykoterapeutą, terapeutą i masażystą. Obecnie terapia prowadzona jest w sześciu grupach w ramach pobytu dziennego.

Ważną działalnością na rzecz dzieci i młodzieży uzdolnionej pochodzącej z ubogich rodzin zajmuje się **Stowarzyszenie Edukacji Kulturalnej WIDOK.** Stowarzyszenie zajmuje się nieformalną edukacją artystyczną. Pomaga w dostępie do kultury tym, którzy mają "wszędzie daleko". Prowadzi program stypendialny dla zdolnej młodzieży z ubogich rodzin.

„Innowacyjny system wsparcia wychowanków instytucji opieki zastępczej w Białymstoku" realizowany jest przez **Fundację Edukacji i Twórczości oraz Miasto Białystok**. Głównym jego celem jest zwiększenie szans wejścia na rynek pracy wychowanków instytucji opieki zastępczej w Białymstoku, w wieku 15-19 poprzez wsparcie bezpośrednie i pośrednie. Projekt wykorzystuje **mentoring** jako narzędzie pracy z wychowankami instytucji pieczy zastępczej.

Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie Białystok, poza obowiązkowymi zadaniami gminy, realizuje szereg działań dodatkowych wspierających system pieczy zastępczej jak :grupy wsparcia dla usamodzielnianych wychowanków, „Studenckie pogotowie lekcyjne" dla dzieci w rodzin zastępczych, zajęcia Szkoły dla rodziców." Zamysłem miasta Białystok w ramach Programu **AKADEMIA RODZINNA** jest wspomaganie rodzin w ich funkcjach wychowawczych, we wszystkich sferach rozwoju osobowego człowieka. Akademia służyć ma upowszechnianiu dobrych rozwiązań z zakresu wychowywania dzieci, umiejętności godzenia pracy zawodowej z życiem rodzinnym- warsztaty dla ojców, mam, dziadków, promowanie zdrowych rodzin, upowszechnianie dobrych rozwiązań na terenie miasta. Jedną z ofert miasta jest wprowadzenie **Karty Dużej Rodziny.** Stanowi ona zespół ulg dla wszystkich członków rodzin wielodzietnych, również dla rodziców samotnie wychowujących dzieci. Ma stanowić przywilej i udogodnienie dla tych, którzy podejmują się trudu wychowania licznego potomstwa (wstępy na basen, do kina, teatru, darmowe przejazdy miejskie itp.). Karta Dużej Rodziny poza Białymstokiem wprowadzona została w miastach: Grajewo, Łomża, Suwałki oraz Hajnówka. Wprowadzenie Karty dużej Rodziny jest na etapie analizy lub wprowadzania w

następujących samorządach: miasto Zambrów, gmina Supraśl, miasto Bielsk Podlaski, gmina Suwałki, powiat Hajnówka.

Wśród działań innowacyjnych realizowanych i wdrażanych przez **powiatowe centra pomocy rodzinie w województwie** można wskazać jako dobre praktyki:

- promowanie rodzicielstwa zastępczego poprzez organizację Dni Rodzicielstwa Zastępczego (PCPR Kolno, PCPR Sejny, PCPR Hajnówka) ,
- prowadzenie Objazdowej Poradni dla Rodzin (PCPR Kolno),
- prowadzenie grup wsparcia/ spotkań szkoleniowych weekendowych dla rodzin zastępczych i z osobami niepełnosprawnymi (PCPR Suwałki, PCPR Kolno, PCPR Bielsk Podlaski),
- zajęcia integracyjno-edukacyjne organizowane specjalnie dla dzieci z rodzin zastępczych z powiatu suwalskiego (PCPR Suwałki).

Funkcję promocyjną obszaru wsparcia rodziny i pieczy zastępczej pełnią w województwie **Podlaskie Dni Rodziny** organizowane przez samorząd województwa od 10 lat. Służą one promowaniu ponadczasowych wartości, jakimi są dom i rodzina. Rokrocznie samorządy lokalne, organizacje pozarządowe, szkoły oraz instytucje administracji rządowej województwa aktywnie włączają się w realizację idei i misji Podlaskich Dni Rodziny. Mieszkańcy województwa korzystają również z dostępnej oferty przedsięwzięć edukacyjnych, profilaktycznych i rekreacyjnych organizowanych w ramach Podlaskich Dni Rodziny.

II. KIERUNKI WSPIERANIA RODZINY I SYSTEMU PIECZY ZASTĘPCZEJ

Przedstawione w Diagnozie (pełna wersja w oddzielnym dokumencie) dane statystyczne, raporty i dokumenty źródłowe pozwoliły zaprezentować obraz podlaskich rodzin, ich trudności i potrzeby. Z drugiej strony ukazały możliwości świadczonej pomocy i wsparcia ze strony służb, instytucji i organizacji, czyli funkcjonowanie systemu pomocy rodziny.

Działania przewidziane w Programie (celach strategicznych i operacyjnych) umożliwią realizowanie na szczeblu wojewódzkim oraz w środowiskach lokalnych polityki prorodzinnej, rozumianej jako stwarzanie warunków prawnych, ekonomicznych i społecznych wzmacniających rodzinę, zapewniających jej trwałość, rozwój oraz właściwe wypełnianie przez nią podstawowych zadań.

1. ZADANIA GMIN, POWIATÓW I WOJEWÓDZTWA

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej określa zadania gmin, powiatów i województwa.

Gminy zostały zobowiązane między innymi do:

1) opracowania i realizacji 3-letnich gminnych programów wspierania rodziny;
2) tworzenia oraz rozwoju (…) placówek wsparcia dziennego oraz pracy z rodziną przeżywającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych przez:
   a) zapewnienie rodzinie przeżywającej trudności wsparcia i pomocy asystenta rodziny oraz dostępu do specjalistycznego poradnictwa,
   b) organizowanie szkoleń i tworzenie warunków do działania rodzin wspierających,
   c) prowadzenie placówek wsparcia dziennego oraz zapewnienie w nich miejsc dla dzieci;
3) finansowania:
   a) podnoszenia kwalifikacji przez asystentów rodziny,
   b) kosztów związanych z udzielaniem pomocy przez rodziny wspierające;
4) współfinansowania pobytu dziecka w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka, placówce opiekuńczo-wychowawczej, regionalnej placówce opiekuńczo – terapeutycznej lub interwencyjnym ośrodku preadopcyjnym;

5) prowadzenia monitoringu sytuacji dziecka z rodziny zagrożonej kryzysem lub przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, zamieszkałego na terenie gminy;

Ponadto gmina w zakresie zadań zleconych powinna wykonywać zadania wynikające z rządowych programów z zakresu wspierania rodziny zgodnie z wytycznymi przekazanymi przez wojewodę.

Jako kolejny szczebel administracji realizujący założenia ustawy wskazane zostały powiaty, których zadaniem między innymi jest:

1) opracowanie i realizacja 3-letnich powiatowych programów dotyczących rozwoju pieczy zastępczej, zawierających coroczny limit rodzin zastępczych zawodowych;
2) zapewnienie dzieciom pieczy zastępczej w rodzinach zastępczych, rodzinnych domach dziecka oraz w placówkach opiekuńczo-wychowawczych;
3) organizowanie wsparcia osobom usamodzielnianym (…) przez wspieranie procesu usamodzielnienia;
4) tworzenie warunków do powstawania i działania rodzin zastępczych, rodzinnych domów dziecka i rodzin pomocowych;
5) prowadzenie placówek opiekuńczo-wychowawczych oraz placówek wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym;
6) organizowanie szkoleń dla rodzin zastępczych, (…)
7) organizowanie wsparcia dla rodzinnej pieczy zastępczej, przez tworzenie warunków do powstawania:
   a) grup wsparcia,
   b) specjalistycznego poradnictwa;
8) finansowanie (…)
   a) pomocy przyznawanej osobom usamodzielnianym opuszczającym rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka, placówki opiekuńczo-wychowawcze lub regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne,
   b) szkoleń dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, prowadzenia rodzinnego domu dziecka lub pełnienia funkcji dyrektora placówki opiekuńczo-wychowawczej typu rodzinnego oraz szkoleń dla rodzin zastępczych, prowadzących rodzinne domy dziecka oraz dyrektorów placówek opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego.

Do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiat należy realizacja zadań wynikających z rządowych programów wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;

Samorząd województwa w zakresie zadań własnych (między innymi):

1) prowadzi interwencyjne ośrodki preadopcyjne i regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne;

2) opracowuje programy dotyczące wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, będące integralną częścią strategii rozwoju województwa;
3) promuje nowe rozwiązania w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.

Do zadań zleconych z zakresu administracji rządowej realizowanych przez samorząd województwa należy organizowanie i prowadzenie ośrodków adopcyjnych.

Do zadań wojewody należy:

1) prowadzenie rejestrów:
   a) placówek opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówek opiekuńczo-terapeutycznych i interwencyjnych ośrodków preadopcyjnych,
   b) wolnych miejsc w placówkach i ośrodkach na terenie województwa;
2) wydawanie i cofanie zezwoleń na prowadzenie placówek i ośrodków;
3) nadzór nad działalnością placówek i ośrodków;
4) nadzór pedagogiczny w odniesieniu do wychowawców i innych pracowników pedagogicznych zatrudnionych w placówkach opiekuńczo-wychowawczych,
5) monitorowanie:
   a) realizacji zadań samorządu gminnego, powiatowego i województwa,
   b) zgodności zatrudnienia pracowników jednostek organizacyjnych wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej z wymaganymi kwalifikacjami;

Jak stanowi art. 190 ustawy organy jednostek samorządu terytorialnego mogą zlecić realizację zadań z zakresu wspierania rodziny:

1) organizacjom pozarządowym, prowadzącym działalność w zakresie wspierania rodziny, pieczy zastępczej lub pomocy społecznej;
2) osobom prawnym i jednostkom organizacyjnym działającym na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancji wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej lub pomocy społecznej.

Do zlecania realizacji zadań, o których mowa, stosuje się ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Wnioski dotyczące realizacji zadań:

Raport *Diagnoza systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim* ocenia, ze większość gmin wywiązuje się z obowiązku przygotowywania sprawozdań, prowadzenia monitoringu sytuacji dzieci z rodzin przeżywających trudności oraz zapewniania rodzinom konsultacji i wsparcia specjalistycznego.

Ponadto wśród rekomendacji zwarto informacje:

- samorządy powiatowe zadeklarowały znacznie wyższy poziom realizacji obowiązków nałożonych nową ustawą - część z nich wypełniana jest przez wszystkie powiaty, a znaczna część przez co najmniej 80% powiatów. Tylko jeden spośród 17 powiatów nie opracował trzyletniego powiatowego programu dotyczącego rozwoju pieczy zastępczej, w przypadku gmin program wspierania rodziny posiada 60% jednostek,
- ponad 16% gmin zadeklarowało brak jakichkolwiek środków wyodrębnionych w budżecie gminy na wspieranie rodzin i pieczy zastępczej, zdaniem 37% gmin posiadane środki są zdecydowanie niewystarczające w stosunku do potrzeb rodzin,
- samorządy powiatowe posiadają wyodrębnione środki na realizację zadań z zakresu rozwoju pieczy zastępczej - ponad połowa samorządów uznaje je za wystarczające,
- badanie wykazało bardzo niski poziom znajomości przepisów związanych z rodzicielstwem zastępczym wśród osób sprawujących pieczę rodzinną. Ponad ¾ osób prowadzących rodziny zastępcze nie potrafiło wypowiedzieć się w kwestii zmian przepisów,
- wsparcie finansowe otrzymywane z tytułu sprawowania pieczy zastępczej jest uznawane przez 38% rodzin zastępczych za wystarczające dla zaspokojenia podstawowych potrzeb. Rodziny zastępcze wskazywały na potrzebę większego wsparcia finansowego oraz rzeczowego. Podobnie: prawie 90% przedstawicieli placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej zadeklarowało, iż dostrzega potrzeby większego wsparcia finansowego na codzienne funkcjonowanie placówki, a 70% oczekuje lepszego dostępu do specjalistycznych usług psychologicznych i terapeutycznych dla podopiecznych.

2. ANALIZA SWOT

Metodologia pracy przyjęta przez koordynatora pracy nad Programem (ROPS Białystok) zakładała uczestnictwo szerokiej i wyczerpującej reprezentacji podmiotów i organizacji z terenu województwa z obszaru pracy z rodziną i dzieckiem. Proces tworzenia, uzupełnienia, konsultowania dokumentu miał charakter uczestniczący – swoją rolę odgrywały w nim zarówno jednostki samorządowe, jak i organizacje społeczne, a także reprezentanci rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka. Wszystkie środowiska, istotne dla obszaru wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej były reprezentowane, a potrzeby uwzględniały interesy różnych grup i instytucji. Umożliwiło to podczas redagowania dokumentu pozyskanie materiałów i informacji do diagnozy, ale również oszacowanie, opisywanie i porządkowanie problemów, potrzeb oraz zasobów społecznych występujących w makro i mikrośrodowisku.

Szeroki zakres odnoszący się do sił, słabości oraz szans i zagrożeń rozwoju systemu wspierania rodziny przez instytucje i ich otoczenie w województwie podlaskim obrazuje poniższa tabela analizy SWOT.

Mocne i słabe strony zostały przedstawione w podziale na opisywane w diagnozie obszary.

S- (strenght) MOCNE STRONY	W – (weakness) SŁABE STRONY
Demografia i funkcjonowanie rodziny • dodatni przyrost naturalny w podlaskich miastach • spadek ilości rozwodów w województwie • organizacja cyklicznych wydarzeń promujących wartości rodzinne, w tym : Podlaskie Dni Rodziny • wdrażanie działań prorodzinnych w środowiskach lokalnych • rozwój ekonomii społecznej w województwie • istniejące uczelnie wyższe pedagogiczne w regionie przygotowujące kompetentne służby wspierające rodzinę • duża liczba dobrych praktyk i innowacyjnych rozwiązań w obszarze pracy z rodziną realizowana przez organizacje • promowanie budowania relacji rodzinnych w mediach i lokalnie	**Demografia i funkcjonowanie rodziny** • ujemny przyrost naturalny na podlaskich wsiach • spadek dzietności w rodzinach • odraczanie decyzji o zawarciu małżeństwa przez młode pary oraz spadek ilości zawieranych małżeństw • niskie dochody niezabezpieczające potrzeb rodziny i dzieci • niska świadomość roli rodziny oraz konieczności wspierania jej poprzez • słabe przygotowanie do pełnienia ról w małżeństwie i rodzinie oraz budowania więzi rodzinnych • rosnąca niewydolność rodziców w procesie wychowawczym • niewystarczające przekazywanie pozytywnych wzorców ze strony rodzin (przekazywanych pokoleniowo) • zbyt mała aktywność własna i roszczeniowe zachowania rodzin korzystających z pomocy
Infrastruktura społeczna • wzrost udzielanych świadczeń w formie pracy socjalnej • wykwalifikowana kadra placówek wsparcia oraz zróżnicowane formy zajęć • zapewnienie rodzinnych formy wsparcia przez PCPR, punkty konsultacyjne • funkcjonujące zasoby instytucji w województwie- możliwość objęcia dziecka/rodziny pomocą specjalistyczną • wzrastająca aktywność gmin w zakresie pozyskiwania środków resortowych na realizację programów asystentury rodzinnej • NGO działające w obszarze opieki nad dzieckiem , możliwość wykorzystania potencjału organizacji pozarządowych • zadawalająca liczba ilość specjalnych ośrodków szkolnych i socjoterapii • wzrost zlecania przez gminy zadań na rzecz rodziny do realizacji przez ngo • aktywność środowisk przy opracowywaniu i wdrażaniu gminnych i powiatowych strategii	**Infrastruktura społeczna** • niewystarczająca liczba Ośrodków Interwencji Kryzysowej, mieszkań socjalnych • niezabezpieczenie ciągłości środków na wynagrodzenie asystentów w gminach • niewystarczająca realizacja programów korekcyjno-edukacyjnych kierowanych do sprawców przemocy • niewielka ilość grup samopomocowych i wsparcia w gminach • niewystarczająca ilość form opieki nad dziećmi do lat 3 • nierównomiernie rozmieszczone formy opieki przedszkolnej, brak ich w 21 gminach • pogorszenie specjalistycznej, medycznej opieki nad dzieckiem • nierównomierne rozłożenie organizacji pozarządowych na obszarze województwa • niski poziom współpracy pomiędzy instytucjami działającymi na rzecz rodziny • niewystarczająca dostępność superwizji dla pracowników pomocy społecznej i rodzin

rozwiązywania problemów społecznych , programów lokalnych **Piecza zastępcza i opieka instytucjonalna** • umożliwianie kontaktu z rodziną biologiczną • funkcjonowanie modelu przygotowania dziecka do usamodzielnienia i monitorowanie tego procesu • ekonomiczna forma opieki nad dzieckiem rozwijająca się w małych placówkach • dobre zasoby kadrowe w placówkach i ośrodkach adopcyjnych	zastępczych **Piecza zastępcza i opieka instytucjonalna** • słabo rozwinięty system specjalistycznego poradnictwa, terapii dla rodzin biologicznych i zastępczych w różnych dziedzinach problemowych • spadek liczby rodzin zastępczych w województwie, zbyt mało rodzin zawodowych, zastępczych • znikoma liczba placówek rodzinnych • brak ośrodka preadopcyjnego • negatywny wizerunek pieczy zastępczej • trudności w relacjach pomiędzy rodziną biologiczna a rodzina zastępczą • wyuczona bezradność rodziców biologicznych • brak kontaktów pomiędzy rodzinami zastępczymi (wymiany dobrych praktyk) • utrzymujące się przyczyny umieszczania dzieci w placówkach (demoralizacja, alkoholizm rodziców, niewydolność) • trudności w efektywnym usamodzielnianiu młodzieży, brak ciągłości wsparcia, dominacja pomocy rzeczowo-finansowej • trudności w postępowaniach adopcyjnych • niska aktywność zrzeszania się rodziców adopcyjnych • świadczenia socjalne są w wielu przypadkach argumentem walki o dziecko rodzin zastępczych

Szanse i zagrożenia zewnętrzne wpływają na każdą ze słabości i mocnych stron w województwie podlaskim, zdecydowano więc o ich łącznej prezentacji.

O- (Opotunites) SZANSE	T – (threat) ZAGROŻENIA
• środki zewnętrzne (fundusze strukturalne), programy pomocowe do wykorzystania na rzecz rodzin i dzieci • polityka państwa sprzyjająca zatrudnieniu i tworzeniu rodzinnych form zatrudnienia • uwzględnione w polityce państwa nowe uregulowania prawne dotyczące rodziny (m. in. ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej) • uregulowania prawne UE • uregulowania prawne sprzyjające aktywnemu	• niewystarczające środki publiczne, szczególnie w gminach na realizację wdrażanych ustaw • kryzys gospodarczy • przepisy utrudniające samodzielną aktywność zawodową rodzin. Niespójność prawna dotycząca pieczy zastępczej • wysokie koszty pracy • przepisy ograniczające możliwość skutecznej aktywizacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym

uczestnictwu rodziny w rozwiązywaniu własnych problemów • promocja partycypacji publicznej w polityce • wzrost profesjonalizmu w organizacjach pozarządowych oraz samorządach lokalnych • przedmiot „Przygotowanie do życia w rodzinie” realizowany przez szkoły	• ograniczona polityka prorodzinna państwa • niskie progi dochodowe, uprawniające do świadczeń z systemu zabezpieczeń społecznych • brak ustawowych zapisów wspierających dzietność rodzin • promowanie wzorców i zachowań negujących trwałość małżeństwa i rodziny jako wartości przez media

Zaplanowane na postawie analizy SWOT cele i kierunki obok działań bieżących (zmierzających do zaspokojenia aktualnych potrzeb oraz rozwiązania istniejących problemów) mają stać się zamierzeniami długofalowymi zmierzającymi do rozwoju całego systemu pieczy zastępczej oraz wsparcia rodzin w województwie podlaskim.

3. CELE STRATEGICZNE I OPERACYJNE PROGRAMU

Analiza informacji dotyczących wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, zakres obwiązującego stanu prawnego oraz doświadczenia zawodowe specjalistów Zespołu ds. opracowania Programu pozwoliły na zdefiniowanie kierunków rozwoju i organizacji wsparcia rodzin na terenie województwa podlaskiego.

Zhierarchizowane trudności stały się punktem wyjścia do wypracowania założeń dokumentu. Zanim Program osiągnął ostateczny kształt zweryfikowano, czy zawiera odniesienia do analizowanych wcześniej wniosków części diagnostycznej, a także czy odpowiada na problemy zdefiniowane przez jednostki, instytucje i organizacje.

Określono nadrzędny cel Programu, jakim jest:

BUDOWANIE ZINTEGROWANEGO SYSTEMU POMOCY I WSPARCIA RODZIN PODLASKICH

Wnioski z prac Zespołu utworzyły listę problemów, które następnie pogrupowano w trzy obszary tematyczne. Pozwoliło to na zdefiniowanie trzech celów strategicznych. Zostały one zaprezentowane poniżej.

Pierwszy z obszarów problemowych dotyczył konieczności wzmocnienia więzi rodzinnych, a także podniesienia kompetencji rodziców w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej i wynikał z opisanej:

1. niskiej zaradności wychowawczej rodziców, świadomości roli rodziny – ojca i matki:
   - braku prawidłowych wzorców wychowawczych, powielania negatywnego wzorca ról rodzinnych,
   - braków w edukacji dzieci i młodzieży w zakresie ról społecznych,
   - niepoprawnej komunikacji pomiędzy dziećmi i rodzicami.
2. niemożności zapewnienia optymalnego poziomu życia w rodzinach i zaspakajania potrzeb dzieci i dorosłych spowodowanych:
   - niskimi dochodami rodzin,
   - bezrobociem,
   - wykształceniem nieadekwatnym do potrzeb rynku pracy,
   - dziedziczeniem ubóstwa.
3. niewystarczającej oferty usług skierowanych do rodziny, w tym:
   - fragmentaryczności oferty dla rodzin,
   - braków finansowych w gminach na zaspokojenie usług,
   - niedostrzegania, bądź umniejszania potrzeb profilaktyki rodzinnej.
4. niewystarczającego wsparcia rodziny w opiece nad dzieckiem, szczególnie na terenie małych miejscowości i wsi, których przyczyną są:
   - braki infrastrukturalne i kadrowe, specjalistyczne,
   - utrudnienia transportowe w dostępie do zorganizowanej opieki nad dzieckiem.

Odpowiedzią na te trudności jest I cel strategiczny, który został zdefiniowany jako:

WZMACNIANIE POTENCJAŁU I KOMPETENCJI RODZIN PODLASKICH

Do jego realizacji służyć mają cztery poniżej prezentowane **cele operacyjne:**

CEL OPERACYJNY I.1.	WZROST SPOŁECZNEJ ŚWIADOMOŚCI ROLI RODZINY
KIERUNKI DZIAŁAŃ:	1.Organizowanie w promowanie prorodzinnych kampanii społecznych, w tym Kampanii na Rzecz Programu Dobry Klimat dla Rodziny, Karta Rodziny. 2.Utworzenie i prowadzenie wojewódzkiego katalogu dobrych praktyk.

	3. Wspieranie i organizowanie programów szkoleń dla rodziców. 4.Wspieranie rozwoju asystentury rodzinnej. 5.Wspieranie rozwoju poradnictwa małżeńskiego, specjalistycznego i rodzinnego 6. Propagowanie wydawnictw, stron internetowych, przekazów medialnych ukazujących konstruktywny model życia małżeńskiego. 7. Organizowanie badań dotyczących świadomości przygotowania do małżeństwa oraz wdrożenie rekomendacji z badań. 8. Promowanie i współorganizowanie konkursów dotyczących rodziny.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego, powiatowego oraz ich jednostki organizacyjne, placówki oświatowe, organizacje pozarządowe, parafie, podmioty ekonomii społecznej, media, uczelnie wyższe i instytucje badawcze, szkoleniowe, policja

CEL OPERACYJNY I.2.	**WZMOCNIENIE EKONOMICZNEJ ROLI RODZINY**
KIERUNKI DZIAŁAŃ:	1. Współpraca z jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej i rynku pracy dotycząca form aktywizacji zawodowej rodzin. 2. Promocja dobrych praktyk i modeli usamodzielniania. 3. Promocja i wdrażanie Planu Działań na Rzecz Rozwoju Ekonomii Społecznej z uwzględnieniem poprawy sytuacji ekonomicznej rodzin. 4. Promowanie elastycznych form pracy i czasu zatrudnienia, korzystnych dla organizacji życia rodzinnego. 5. Analiza poziomu ubóstwa rodzin oraz badanie rynku pracy; wdrażanie rekomendacji wynikających z badań. 6. Inspirowanie wsparcia dla dzieci i młodzieży z rodzin migrujących zarobkowo. 7. Promowanie skutecznych rozwiązań na rzecz poprawy warunków mieszkaniowych rodzin oraz zapobiegania eksmisjom. 8. Promowanie i wspieranie działań na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży oraz pomocy materialnej dla uczących się dzieci i młodzieży

PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego, powiatowego oraz ich jednostki organizacyjne, placówki oświatowe, urzędy pracy, ośrodki pomocy, organizacje pozarządowe, parafie, podmioty ekonomii społecznej, media, uczelnie wyższe i instytucje badawcze, szkoleniowe.

CEL OPERACYJNY I.3.	**AKTYWNA INTEGRACJA RODZIN**
KIERUNKI DZIAŁAŃ:	1. Wspieranie rozwoju podmiotów umożliwiających aktywne spędzanie wolnego czasu, form aktywności rodzinnych. 2. Promowanie i wprowadzenie Karty Rodziny. 3. Promocja projektów i programów międzypokoleniowych. 4. Organizacja i promocja Podlaskich Dni Rodziny. 5. Wdrażanie dobrych praktyk zaangażowania osób starszych w działania wspierające rodziny. 6. Inicjowanie, propagowanie i współudział w tworzeniu lokalnych form integracyjnych, grup nieformalnych i organizacji działających na rzecz rodzin. 7. Promowanie współpracy lokalnych podmiotów z rodzicami m. in. przedszkoli, szkół, parafii, ośrodków kultury, sportu w sprawach wychowawczych.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego, powiatowego oraz ich jednostki organizacyjne, placówki oświatowe, grupy nieformalne, organizacje pozarządowe, parafie, podmioty ekonomii społecznej, media, przedsiębiorcy, policja.

CEL OPERACYJNY I. 4.	**ROZWÓJ WSPARCIA W OPIECE NAD DZIEĆMI**
KIERUNKI DZIAŁAŃ:	1. Wsparcie punktów przedszkolnych i innych usług skierowanych na rodziny wiejskie. 2. Propagowanie tworzenia placówek wsparcia dziennego prowadzonych w formie opiekuńczej, specjalistycznej i pracy

	podwórkowej. 3. Promowanie tworzenia klubów i grup wsparcia dla rodziców. 4. Wspierania organizacji zajęć pozaszkolnych dla dzieci i młodzieży, zwłaszcza na terenach wiejskich. 5.Wspieranie wdrażania nowych form i metod pracy z dzieckiem i rodziną 6. Promocja i rozwój wolontariatu w zakresie pracy z dzieckiem.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, placówki oświatowe i kultury, organizacje pozarządowe, podmioty ekonomii społecznej, kluby i grupy nieformalne.

Kolejnym, drugim obszarem zdefiniowanym podczas prac nad Programem okazały się trudności w aktualnie oferowanym systemie wsparcia dziecka i rodziny, związane z:

1. niewielką ilością grup samopomocowych i wspierających, spowodowane
   - niską aktywność środowisk pomocowych,
   - niewielką potrzebą rodzin do zrzeszania się, brakami edukacyjnymi w tym zakresie,
   - brakiem wzorców środowiskowych w Polsce (istniejące dotyczą jedynie uzależnień).
2. niewystarczającym systemem specjalistycznego poradnictwa, terapii dla rodzin biologicznych i zastępczych, w tym na terenach małych miejscowości i wsi, wynikający z:
   - braku lokalnych środków finansowych oraz zasobów specjalistów,
   - niechęci rodzin do korzystania z pomocy specjalistów,
   - niskiej świadomość profilaktyki rodzinnej.
3. niewystarczającą ilością rodzin zastępczych zawodowych, niespokrewnionych, spowodowaną:
   - negatywnym wizerunkiem rodzin zastępczych,
   - niewystarczającym wsparciem specjalistycznym, brakiem stałego systemu wsparcia dla rodzin zastępczych,
   - niewłaściwym doborem rodzin do szkolenia,
   - trudnościami w relacjach pomiędzy rodziną biologiczna, a rodzina zastępczą.
4. niestabilności wdrażania usług pomocowych, w tym asystentury wynikający z:
   - braku zabezpieczonych środków finansowych na zatrudnianie asystentów w gminach,
   - niskiej aktywności instytucji w pozyskiwania środków zewnętrznych,
   - niskiej świadomości środowisk samorządowych i pomocowych.

W odpowiedzi na te problemy sprecyzowano II cel strategiczny:

ROZWÓJ ZASOBÓW LUDZKICH I INSTYTUCJI W OBSZARZE WSPIERANIA RODZINY

Do jego realizacji służyć mają cztery poniżej prezentowane **cele operacyjne:**

CEL OPERACYJNY II. 1.	**EDUKACJA RODZIN, MŁODZIEŻY I ŚRODOWISK POMOCOWYCH W OBSZARZE SAMOPOMOCY**
KIERUNKI DZIAŁAŃ:	1. Inspirowanie i promocja dobrych praktyk samopomocowych. 2. Wspieranie aktywności grup, organizacji pozarządowych działających na rzecz samopomocy. 3. Podnoszenie kwalifikacji liderów oraz inspirowanie kształcenia nowych osób jako animatorów. 4. Wydawanie publikacji i poradników dla organizacji pozarządowych i animatorów. 5. Przygotowanie koordynatorów pieczy zastępczej, specjalistów pracy z rodziną oraz kadry ops/pcpr do wspierania liderów i animatorów samopomocy (organizacja szkoleń, wsparcia) 6. Organizacja konkursów wojewódzkich i lokalnych dot. rozwoju samopomocy i wsparcia.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, placówki oświatowe i kultury, organizacje pozarządowe, parafie, grupy nieformalne, samopomocy, media, instytucje szkoleniowe

CEL OPERACYJNY II. 2.	**ROZWÓJ INFRASTRUKTURY I USŁUG PORADNICTWA SPECJALISTYCZNEGO**
KIERUNKI DZIAŁAŃ:	1. Promowanie pomocy specjalistycznej przez autorytety lokalne i wojewódzkie .

	2. Wspieranie pozyskiwania specjalistów w gminach i powiatach. 3. Organizacja kształcenia i szkoleń kadr pomocy społecznej i instytucji wspierających dzieci i rodzinę. 4. Rozwój usług na rzecz rodzin, w tym na terenie małych miejscowości i wsi. 5. Rozwój poradnictwa specjalistycznego dla rodziców zastępczych i adopcyjnych. 6. Wspieranie doradcze i finansowe usług realizowanych przez organizacje i instytucje na rzecz dzieci i rodzin. 7. Promowanie dobrych praktyk i rozwiązań lokalnych w zakresie rozwoju infrastruktury. 8. Wydawnictwo poradników, informatorów i publikacji dotyczących usług pomocowych.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, ops, pcpr, ośrodki adopcyjne placówki oświatowe i kultury, organizacje pozarządowe, podmioty ekonomii społecznej, policja, placówki ochrony zdrowia, policja, sąd rejonowy

CEL OPERACYJNY II. 3.	**WZROST LICZBY ZAWODOWYCH RODZIN ZASTĘPCZYCH I RODZINNYCH FORM OPIEKI**
KIERUNKI DZIAŁAŃ:	1. Prowadzenie wydarzeń, kampanii dobrych praktyk na rzecz rodzicielstwa zastępczego. 2. Wzmocnienie kompetencji i profesjonalizmu koordynatorów rodzin zastępczych w środowisku. 3. Promowanie nowych rozwiązań wspierania rodzin zastępczych. 4. Uruchomienie i budowanie wolontariatu pomocowego dla rodzinnych form opieki. 5. Wspieranie konsultacji, doradztwa i szkoleń, mentoringu dla rodzin biologicznych oraz dorastających dzieci w rodzinach zastępczych. 6. Promowanie programów skierowanych do rodziców biologicznych dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych/placówkach. 7. Inicjowanie współpracy jednostek samorządu terytorialnego,

	kościołów i związków wyznaniowych oraz organizacji pozarządowych w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, ops, pcpr, placówki oświatowe i kultury, organizacje pozarządowe, podmioty ekonomii społecznej, policja, placówki opiekuńczo-wychowawcze, placówki rodzinne, rodziny zastępcze, parafie i związki wyznaniowe, grupy nieformalne

CEL OPERACYJNY II. 4.	**INSPIROWANIE BUDOWANIA SYSTEMU ZGODNIE Z USTAWĄ O WSPIERANIU RODZINY I SYSTEMIE PIECZY ZASTĘPCZEJ**
KIERUNKI DZIAŁAŃ:	1. Wspieranie gmin w zapewnieniu warunków do zamieszkania i usamodzielniania rodzin z trudnościami. 2. Uruchomienie i wspieranie rozwoju ośrodka dla dzieci do 1 roku życia. 3. Utworzenie i prowadzenie bazy danych dotyczących zasobów infrastruktury i specjalistów pomocy rodzinie. 4. Tworzenie partnerstw i zespołów interdyscyplinarnych. 5. Promowanie dobrych praktyk, rozwiązań współpracy instytucji i organizacji z innych województw. 6. Organizacja wizyt studyjnych do innowacyjnych zasobów infrastrukturalnych (poznanie sposobu funkcjonowania i finansowania). 7. Doradztwo prawne, finansowe i metodyczne dla ngo, instytucji i jednostek samorządu terytorialnego. 8. Organizacja szkoleń, seminarium, platformy wymiany doświadczeń dla jst, instytucji, organizacji w zakresie realizacji ustawy o wspieraniu rodziny.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, ops, pcpr, placówki oświatowe i kultury, organizacje pozarządowe, podmioty ekonomii społecznej, policja, placówki opiekuńczo-wychowawcze, placówki rodzinne, rodziny

	zastępcze, parafie i związki wyznaniowe, grupy nieformalne, media, uczelnie

Trzeci z obszarów zgrupowany podczas prac na Programem opisuje braki w spójnymi budowaniu systemu wsparcia rodzin oraz niedostatecznej współpracy międzyinstytucjonalnej, a wśród nich:

1. niewystarczające zasoby infrastruktury pomocowej (zbyt mało mieszkań chronionych, socjalnych, brak ośrodka preadopcyjnego), wynikające z:
   - braku zaplecza finansowego w samorządach, organizacjach i instytucjach,
   - braku mechanizmów trwałego finansowania usług społecznych w gminach/powiatach,
   - negatywnego wizerunku pomocy osób potrzebujących, rodzin w kryzysach
2. niespójność prawa lokalnego, ustaw i rozporządzeń.
3. utrzymująca się liczba rodzin uzależnionych od pomocy spowodowana:
   - brakiem pomiaru efektywności pomocy społecznej,
   - niedostateczną ilością specjalistów w gminach,
   - niedostateczną współpracą pomiędzy instytucjami działającymi na rzecz rodziny lokalnie i ponadlokalnie,
   - niedostateczną efektywnością usamodzielniania wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych i rodzinnych form opieki.
4. negatywny wizerunek pieczy zastępczej, wynikający z:
   - utrzymującej się stałej liczby dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, etykietowania domów dziecka,
   - niskiej efektywności pracy z rodziną biologiczną dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i rodzinnych formach opieki,
   - niskiej świadomości społecznej, stereotypów w odniesieniu do wychowanków placówek,
   - niedostosowanego systemu wychowawczego w rodzinach zastępczych,
   - niewystarczającego wsparcia rodzin zastępczych,
   - niewystarczającego monitoringu wypełniania zadań przez rodziny zastępcze.

Pozwoliły one na określenie dążenia na najbliższe lata w postaci III celu strategicznego

III. ROZWÓJ SYSTEMU WSPIERANIA RODZINY I OPIEKI NAD DZIECKIEM

Do jego realizacji służyć mają cztery poniżej prezentowane **cele operacyjne**:

CEL OPERACYJNY III. 1.	KREOWANIE POZYTYWNEGO WIZERUNKU INSTYTUCJI I OSÓB WSPIERAJĄCYCH RODZINY
KIERUNKI DZIAŁAŃ:	1. Aktywizacja środowiska zawodowego osób wspierających rodziny, w tym asystentów rodzinnych. 2. Wypracowanie, upowszechnienie i promocja standardów pracy asystenta rodzinnego, koordynatora oraz innych zawodów świadczących pomoc rodzinie. 3. Wsparcie procesu koordynacji działań na rzecz rodzin. 4. Edukacja samorządów, ośrodków pomocy społecznej i instytucji społecznych w obszarze dobrych praktyk i rozwiązań dotyczących pracy z rodziną. 5. Wsparcie samorządów i instytucji w pozyskiwaniu trwałych mechanizmów finansowania wsparcia rodzin w gminach. 6. Inicjowanie tworzenia i propagowanie funkcjonowania grup, instytucji pomocowych na rzecz rodziny i dzieci. 7. Organizacja badań i kampanii społecznych dotyczących gotowości do korzystania z pomocy wśród rodzin.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, ośrodki adopcyjne, placówki oświatowe i kulturowe, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, parafie i związki wyznaniowe, uczelnie wyższe, instytucje szkoleniowe, badawcze, media, sąd rejonowy, policja

CEL OPERACYJNY III. 2.	PROMOWANIE KONSTRUKTYWNYCH ROZWIĄZAŃ PRAWNYCH
KIERUNKI DZIAŁAŃ:	1. Wsparcie samorządów i instytucji w tworzeniu/ dostosowywaniu wewnętrznych procedur prawa miejscowego. 2. Edukacja, doradztwo prawne, specjalistyczne dla instytucji pomocowych i jst. 3. Promowanie konstruktywnych rozwiązań i dobrych praktyk lokalnych na poziomie województwa.

	4. Rzecznictwo interesów samorządów, rodzin i środowisk zawodowych. 5. Wydawanie publikacji i materiałów edukacyjnych dot. rozwiązań prawnych. 6. Inicjowanie opracowywania gminnych, powiatowych programów wspierania rodziny i realizacji polityki prorodzinnej. 7. Powołanie koordynatora Programu Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej województwa podlaskiego na lata 2013-2018. 8. Funkcjonowanie Zespołu Ekspertów jako grupy doradczej w województwie w zakresie budowania systemu wspierania rodziny.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, ops, pcpr, ośrodki adopcyjne, placówki oświatowe i kulturowe, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, parafie i związki wyznaniowe, uczelnie wyższe, instytucje szkoleniowe, badawcze, media, sąd rejonowy, policja.

CEL OPERACYJNY III. 3.	**USAMODZIELNIANIE RODZIN**
KIERUNKI DZIAŁAŃ:	1. Wspieranie i rozwój aktywnych form pracy socjalnej. 2. Wprowadzanie nowych metod pracy z rodziną. 3. Wdrożenie oceny efektywności pomocy rodzinom. 4. Kreowanie pozytywnego wizerunku usamodzielniania się rodzin i dzieci opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze. 5. Wspieranie spójnego systemu współdziałania pomiędzy instytucjami działającymi na rzecz rodziny. 6. Inicjowanie współpracy jednostek samorządu terytorialnego, kościołów i związków wyznaniowych oraz organizacji pozarządowych w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. 7. Promowanie dobrych praktyk w obszarze współpracy.

PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, ops, pcpr, ośrodki adopcyjne, placówki oświatowe i kulturowe, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, parafie i związki wyznaniowe, uczelnie wyższe, instytucje szkoleniowe, badawcze, media, policja, ochrona zdrowia, sąd rejonowy .

CEL OPERACYJNY III. 4.	**POPRAWA FUNKCJONOWANIA PIECZY ZASTĘPCZEJ**
KIERUNKI DZIAŁAŃ:	1. Wspieranie konstruktywnych i innowacyjnych projektów i programów obszaru pieczy zastępczej. 2. Wspieranie środowisk i organizacji zrzeszających rodziców zastępczych. 3. Poprawa medialnego wizerunku rodzicielstwa zastępczego: wdrożenie cyklu reportaży/spotów w mediach dot. rodzin zastępczych. 4. Doskonalenie kwalifikacji rodzin zastępczych. 5. Wzmocnienie kompetencji koordynatorów pieczy zastępczej, innych specjalistów pracujących z rodzinami zastępczymi i samych rodziców poprzez system szkoleń i podnoszenia kwalifikacji. 6. Wdrożenie stałej superwizji koordynatorów, asystentów, mediatorów, pedagogów ulicy. 7. Rekomendowanie powołania odpowiednich osób do monitorowania pracy rodzin zastępczych. 8. Badanie potrzeb rodzin zastępczych oraz wzmacnianie systemu pieczy zastępczej na podstawie rekomendacji.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, ops, pcpr, placówki oświatowe i kulturowe, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, parafie i związki wyznaniowe, uczelnie wyższe, instytucje szkoleniowe, badawcze, media, policja, ochrona zdrowia, sąd rejonowy.

4. HARMONOGRAM REALIZACJI

Podczas prac nad Programem Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej w województwie podlaskim na lata 2013-2018 wskazano wiele celów operacyjnych i około 100 kierunków działania. Wiele z nich będzie realizowanych w formie pracy ciągłej przez cały okres realizacji Programu z wykorzystaniem wielu źródeł finansowania. Jednak niektóre zostaną określone w postaci rocznych harmonogramów. Poniżej został przedstawiony, wybrany drogą konsensusu przez Zespół ds. opracowania Programu **harmonogram na rok 2014/2015**

I CEL STRATEGICZNY
WZMACNIANIE POTENCJAŁU I KOMPETENCJI RODZIN PODLASKICH

CEL OPERACYJNY I.1.	**WZROST SPOŁECZNEJ ŚWIADOMOŚCI ROLI RODZINY**
WYBRANE KIERUNKI DZIAŁAŃ:	1. Organizowanie i promowanie prorodzinnych kampanii społecznych, w tym Kampanii na Rzecz Programu Dobry Klimat dla Rodziny, Karta Rodziny. 3. Wspieranie i organizowanie szkoleń dla rodziców. 4. Wspieranie rozwoju asystentury rodzinnej. 8. Promowanie i współorganizowanie konkursów dotyczących wspierania rodziny.
PLANOWANE EFEKTY	• Włączenie się w minimum jedną kampanię medialną w województwie w roku 2014 i w 2015. • Organizowanie lokalnych kampanii w powiatach. • Wspieranie i organizowanie warsztatów/szkoleń kompetencyjnych dla rodziców. • Zebranie danych dotyczących programów szkoleniowych na rzecz rodzin w roku 2014 i ich upowszechnienie w roku 2015. • Organizowanie szkoleń kwalifikacyjnych i kompetencyjnych dla asystentów rodzinnych. • Promocja konkursów MPiPS dotyczących wspierania rodziny. • Wsparcie doradcze dla gmin w realizacji asystentury od 2014 roku.
WSKAŹNIKI	• Liczba kampanii lokalnych/medialnych.

	• Liczba asystentów rodziny w województwie. • Liczba rodzin przypadająca na jednego asystenta rodziny. • Liczba przeprowadzonych szkoleń kwalifikacyjnych i kompetencyjnych dla asystentów rodzinnych. • Liczba podmiotów biorących udział w konkursach MPiPS dotyczących wspierania rodziny. • Liczba gmin objętych wsparciem doradczym w realizacji asystentury od 2014 roku.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego, powiatowego oraz ich jednostki organizacyjne, placówki oświatowe, organizacje pozarządowe, parafie, podmioty ekonomii społecznej, media, uczelnie wyższe i instytucje badawcze, szkoleniowe

CEL OPERACYJNY I.2.	**WZMOCNIENIE EKONOMICZNEJ ROLI RODZINY**
WYBRANE KIERUNKI DZIAŁAŃ:	3. Promocja i wdrażanie działań na rzecz rozwoju sektora ekonomii społecznej z uwzględnieniem poprawy sytuacji ekonomicznej rodzin. 9. Wspieranie działań na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych dzieci i młodzieży oraz pomocy materialnej dla uczących się dzieci i młodzieży
PLANOWANE EFEKTY	• Przygotowanie w roku 2014 i upowszechnienie w 2015 dobrych praktyk z obszaru ekonomicznego wspierania rodziny i dziecka. • Promocja w mediach efektywnych projektów na rzecz rodzin. • Promocja ekonomii społecznej w działaniach na rzecz poprawy ekonomicznej rodzin podlaskich. • Analiza wsparcia stypendialnego i edukacyjnego dzieci wiejskich w województwie w roku 2014 (upowszechnienie wyników oraz dobrych praktyk w 2015).
WSKAŹNIKI	• Liczba upowszechnionych dobrych praktyk. • Liczba udzielonych dotacji na rzecz wyrównywania szans edukacyjnych.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego, powiatowego oraz ich jednostki organizacyjne, placówki oświatowe, urzędy pracy,

	ośrodki pomocy, organizacje pozarządowe, parafie, podmioty ekonomii społecznej, media, uczelnie wyższe i instytucje badawcze, szkoleniowe.

CEL OPERACYJNY I.3.	**AKTYWNA INTEGRACJA RODZIN**
WYBRANE KIERUNKI DZIAŁAŃ:	1. Wspieranie rozwoju podmiotów umożliwiających aktywne spędzanie wolnego czasu, form aktywności rodzinnych. 2. Wprowadzenie Karty Rodziny. 4. Organizacja i promocja Podlaskich Dni Rodziny.
PLANOWANE EFEKTY:	• Promocja i upowszechnianie form spędzania wolnego czasu. • Promocja podmiotów uczestniczących w funkcjonowaniu Karty Rodziny. • Organizacja corocznych Podlaskich Dni Rodziny z angażowaniem samorządów gminnych, powiatowych oraz organizacji pozarządowych.
WSKAŹNIKI	• Liczba samorządów, które wprowadziły Kartę Rodziny. • Liczba samorządów organizujących konkursy dla rzecz aktywności rodzinnej. • Liczba przedsięwzięć zorganizowanych przez samorządy, instytucje i organizacje pozarządowe w ramach Podlaskich Dni Rodziny
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego, powiatowego oraz ich jednostki organizacyjne, placówki oświatowe, grupy nieformalne, organizacje pozarządowe, parafie, podmioty ekonomii społecznej, media, przedsiębiorcy, policja

CEL OPERACYJNY I. 4.	**ROZWÓJ WSPARCIA W OPIECE NAD DZIEĆMI**
WYBRANE KIERUNKI DZIAŁAŃ:	2. Propagowanie tworzenia placówek wsparcia dziennego prowadzonych w formie opiekuńczej, specjalistycznej i pracy podwórkowej.

PLANOWANE EFEKTY:	• Wsparcie doradcze gmin w pozyskiwaniu środków finansowych na aktywne formy integracji o placówki wsparcia dziennego. • Publikacje dobrych praktyk i artykułów metodycznych dla liderów gminnych, pracowników placówek/
WSKAŹNIKI:	• Liczba samorządów gminnych i organizacji pozyskujących finanse na alternatywne formy wychowania przedszkolnego. • Liczba gmin korzystających ze wsparcia doradczego w pozyskiwaniu środków finansowych na aktywne formy integracji. • Liczba placówek wsparcia dziennego na terenie województwa. • Liczba publikacji dobrych praktyk i artykułów metodycznych dla liderów gminnych.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, placówki oświatowe i kultury, organizacje pozarządowe, podmioty ekonomii społecznej, kluby i grupy nieformalne, przedsiębiorcy

II CEL STRATEGICZNY:
ROZWÓJ ZASOBÓW LUDZKICH I INSTYTUCJI W OBSZARZE WSPIERANIA RODZINY

CEL OPERACYJNY II. 1.	**EDUKACJA RODZIN, MŁODZIEŻY I ŚRODOWISK POMOCOWYCH W OBSZARZE SAMOPOMOCY**
WYBRANE KIERUNKI DZIAŁAŃ:	5. Przygotowanie koordynatorów pieczy zastępczej, specjalistów pracy z rodziną oraz kadry ops/pcpr do wspierania liderów i animatorów samopomocy.
PLANOWANE EFEKTY:	• Organizacja szkoleń dla koordynatorów pieczy zastępczej podnoszących kompetencje zawodowe. • Przygotowanie poradnika samopomocy dla specjalistów i kadry PCPR. • Pozyskanie superwizji zespołu koordynatorów. • Organizacja wizyt studyjnych dla kadry PCPR i specjalistów.
WSKAŹNIKI	• Liczba szkoleń dla koordynatorów pieczy zastępczej.

	• Liczba wizyt studyjnych dla kadry PCPR i specjalistów. • Liczba przeprowadzonych superwizji zespołu koordynatorów.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, organizacje pozarządowe, parafie, grupy nieformalne, samopomocy, instytucje szkoleniowe.

CEL OPERACYJNY II. 2.	**ROZWÓJ INFRASTRUKTURY I USŁUG PORADNICTWA SPECJALISTYCZNEGO**
WYBRANE KIERUNKI DZIAŁAŃ:	4. Rozwój usług na rzecz rodzin, w tym na terenie małych miejscowości i wsi.
PLANOWANE EFEKTY:	• Wsparcie gmin i powiatów w organizacji poradnictwa i usług – doradztwo merytoryczne, pomoc doradcza w pozyskiwaniu środków, nawiązywaniu partnerstw • Promocja mobilnych poradni na obszarach wiejskich. • Pomoc w zakładaniu organizacji pozarządowych na obszarach wiejskich. • Promocja usług na obszarach wiejskich i rozwiązań gminnych.
WSKAŹNIKI	• Liczba usług na rzecz rodzin na terenach wiejskich.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, placówki oświatowe i kultury, organizacje pozarządowe, podmioty ekonomii społecznej

CEL OPERACYJNY II. 3.	**WZROST LICZBY ZAWODOWYCH RODZIN ZASTĘPCZYCH I RODZINNYCH FORM OPIEKI**
WYBRANE KIERUNKI DZIAŁAŃ:	3. Promowanie nowych rozwiązań wspierania rodzin zastępczych. 5. Wspieranie konsultacji, doradztwa i szkoleń, mentoringu dla rodzin biologicznych oraz dorastających dzieci w rodzinach zastępczych.
PLANOWANE EFEKTY:	• Organizacja staży dla rodzin zastępczych, systemu szkoleń, grup

	wsparcia i superwizji, rodzin wspierających. • Prowadzenie asystentury dla rodzin biologicznych dzieci przebywających w rodzinach zastępczych i placówkach. • Wdrożenie rekomendacji z prowadzonego programu mentoringu przez Fundację Edukacji i Twórczości. • Szkolenie kadr PCPR i zespołów pieczy zastępczej do realizacji programów skierowanych do rodziców biologicznych dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych/placówkach (np. Program Odzyskać Dziecko).
WSKAŹNIKI	• Liczba staży dla rodzin zastępczych, szkoleń, grup wsparcia i superwizji. • Liczba asystentów dla rodzin biologicznych dzieci przebywających w rodzinach zastępczych i placówkach. • Liczba szkoleń dla rodzin zastępczych. .
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, ops, pcpr, , organizacje pozarządowe, policja, placówki opiekuńczo-wychowawcze, placówki rodzinne, rodziny zastępcze.

CEL OPERACYJNY II. 4.	**INSPIROWANIE BUDOWANIA SYSTEMU ZGODNIE Z USTAWĄ O WSPIERANIU RODZINY I SYSTEMIE PIECZY ZASTĘPCZEJ**
WYBRANE KIERUNKI DZIAŁAŃ:	2. Uruchomienie i wspieranie ośrodka dla dzieci do 1 roku życia. 8. Organizacja szkoleń, seminariów, platformy wymiany doświadczeń dla instytucji, jst, organizacji w zakresie realizacji ustawy o wspieraniu rodziny.
PLANOWANE EFEKTY:	• Podjęcie działań zmierzających do przygotowania funkcjonowania Ośrodka Preadopcyjnego. • Organizacja szkoleń/seminariów/warsztatów dla pracowników jst, instytucji, organizacji i samorządów w obszarze wspierania rodziny. • Prowadzenie doradztwa merytorycznego, prawnego i konsultacji

	dla samorządów i organizacji w obszarze pieczy zastępczej i wspierania rodziny.
WSKAŹNIKI	• Liczba zrealizowanych szkoleń/seminariów/warsztatów. • Liczba j.s.t., które skorzystały z doradztwa w obszarze pieczy zastępczej i wspierania rodziny.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, ops, pcpr, organizacje pozarządowe, placówki opiekuńczo-wychowawcze, placówki rodzinne, rodziny zastępcze, parafie i związki wyznaniowe, grupy nieformalne.

CEL STRATEGICZNY III

ROZWÓJ SYSTEMU WSPIERANIA RODZINY I OPIEKI NAD DZIECKIEM

CEL OPERACYJNY III. 1.	**KREOWANIE POZYTYWNEGO WIZERUNKU INSTYTUCJI I OSÓB WSPIERAJĄCYCH RODZINY**
WYBRANE KIERUNKI DZIAŁAŃ:	3. Wypracowanie, upowszechnienie i promocja standardów pracy asystenta rodzinnego, koordynatora oraz innych zawodów świadczących pomoc rodzinie.
PLANOWANE EFEKTY:	• Powołanie grupy roboczej do opracowania standardów. • Przygotowanie i druk publikacji dotyczących standardów. • Szkolenia i spotkania upowszechniające standardy dla powiatów i gmin. • Upowszechnienie na stronie ROPS, Wrota Podlasia i innych instytucji zaangażowanych.
WSKAŹNIKI	• Liczba publikacji na temat standardów. • Liczba szkoleń/spotkań upowszechniających standardy dla powiatów i gmin
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, ośrodki adopcyjne, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, uczelnie wyższe, instytucje szkoleniowe, sąd rejonowy, policja.

CEL OPERACYJNY III. 2.	PROMOWANIE KONSTRUKTYWNYCH ROZWIĄZAŃ PRAWNYCH
WYBRANE KIERUNKI DZIAŁAŃ:	6. Inicjowanie opracowywania gminnych, powiatowych programów wspierania rodziny i realizacji polityki prorodzinnej. 8. Funkcjonowanie Zespołu Ekspertów jako grupy doradczej w województwie w zakresie budowania systemu wspierania rodziny.
PLANOWANE EFEKTY:	• Prowadzenie doradztwa merytorycznego i prawnego w obszarze systemu pieczy zastępczej. • Wsparcie doradcze telefoniczne, internetowe i w terenie w opracowaniu programów wspierania rodziny. • Przekształcenie Zespołu ds. Opracowania Programu Wojewódzkiego w Zespół Ekspertów ds. Wdrażania Programu. • Coroczne spotkania Zespołu Ekspertów w ROPS Białystok.
WSKAŹNIKI	• Liczba podmiotów objętych doradztwem. • Liczba spotkań Zespołu Ekspertów.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, ops, pcpr, ośrodki adopcyjne, placówki oświatowe i kulturowe, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, parafie i związki wyznaniowe, uczelnie wyższe, instytucje szkoleniowe, badawcze, media, sąd rejonowy, policja.

CEL OPERACYJNY III. 3.	USAMODZIELNIANIE RODZIN
WYBRANE KIERUNKI DZIAŁAŃ:	2. Wprowadzanie nowych metod pracy z rodziną.
PLANOWANE EFEKTY:	• Organizacja szkoleń z zakresu wprowadzania nowych metod pracy z rodziną (np.: konferencja grupy rodzinnej, krótkoterminowa terapia skoncentrowana na rozwiązaniu problemu, pedagodzy ulicy, mediatorzy rodzinni, Genogram, modele usamodzielniania – zgodnie z zapotrzebowaniem). • Upowszechnianie nowych metod pracy z rodziną, w tym dobrych praktyk, publikacji.

	• Organizacja badań ewaluacyjnych dotyczących jakości i efektywności metod pracy z rodziną w województwie podlaskim.
WSKAŹNIKI	• Liczba osób przeszkolonych z nowych metod pracy z rodzina. • Liczba upowszechnionych dobrych praktyk pracy z rodziną. • Liczba badań z metod pracy z rodziną.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, ops, pcpr, ośrodki adopcyjne, placówki oświatowe i kulturowe, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, parafie i związki wyznaniowe, uczelnie wyższe, instytucje szkoleniowe, badawcze, media, policja, ochrona zdrowia, sąd rejonowy.

CEL OPERACYJNY III. 4.	**POPRAWA FUNKCJONOWANIA PIECZY ZASTĘPCZEJ**
WYBRANE KIERUNKI DZIAŁAŃ:	2. Wspieranie środowisk i organizacji zrzeszających rodziców zastępczych. 3. Poprawa medialnego wizerunku rodzicielstwa zastępczego.
PLANOWANE EFEKTY:	• Organizacja konkursów skierowanych do organizacji zrzeszających rodziców zastępczych . • Promocja i wdrożenie cyklu reportaży/spotów/kampanii w mediach dot. rodzin zastępczych. • Promocja superwizji rodzin zastępczych.
WSKAŹNIKI	• Liczba konkursów skierowanych do organizacji zrzeszających rodziców zastępczych. • Liczba reportaży/spotów/kampanii w mediach dot. rodzin zastępczych . • Liczba superwizji rodzin zastępczych.
PODMIOTY UCZESTNICZĄCE	jednostki samorządu województwa, gminnego oraz ich jednostki organizacyjne, pcpr, organizacje pozarządowe, grupy nieformalne, parafie i związki wyznaniowe, uczelnie wyższe, instytucje szkoleniowe, badawcze, media, policja, ochrona zdrowia, sąd rejonowy.

III. MONITORING I WDRAŻANIE PROGRAMU

Koncepcja monitorowania i wdrażania Programu została opracowana w trakcie finalizacji procesu pracy nad dokumentem. Dotyczy zarówno budowania zintegrowanego systemu wspierania rodziny na poziomie województwa podlaskiego, a także programów powiatowych i lokalnych.

Główną rolę w pracach nad Programem odgrywać będzie Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, który nie tylko odpowiada za opracowanie i przeprowadzenie konsultacji społecznych dokumentu, ale jego zadaniem będzie koordynacja, realizacja, monitoring i ewaluacja.

Dyrektor ROPS wyznaczy spośród zatrudnionych specjalistów osobę odpowiedzialną za koordynowanie Programu oraz za organizację zadań przyporządkowanych w harmonogramie dla samorządu województwa.

Monitoring prowadzony będzie w celu dokonywania oceny wdrażania Programu oraz wprowadzania ewentualnych korekt przez koordynatora przy współpracy z Zespołem Ekspertów (zostanie on przekształcony z Zespołu ds. opracowania Programu po jego uchwaleniu).

Monitoringiem zostaną objęte:

- **harmonogram działań**

  Każdemu z wybranych w harmonogramie kierunków działania zostały przypisane efekty, których osiąganie należy systematycznie sprawdzać.

- **budżet i sposób finansowania Programu**

  Podstawowymi źródłami finansowania Programu będą: budżet państwa, środki finansowe samorządu województwa, powiatu i gminy, środki zewnętrzne, w tym fundusze strukturalne oraz środki pozyskiwane przez organizacje pozarządowe. Zakres i realizacja zadań ujętych w Programie będzie uzależniona od wielkości posiadanych środków finansowych przewidzianych w budżetach samorządów .

- **podmioty realizujące zadania**

  Zostały one wskazane przy każdym z kierunków działań. Weryfikacja ich zaangażowania podczas szkoleń, spotkań, udziału w realizacji wskaże również na partycypację, współpracę oraz budowanie partnerstwa dla Programu na poziomie lokalnym i wojewódzkim. Będzie informacją o tworzeniu integralnego systemu wsparcia, co zakładają cele dokumentu.

- **poziom wykorzystania zasobów o charakterze instytucjonalnym, finansowym, osobowym, technicznym**

  Wśród mocnych stron w analizie SWOT wskazano zasoby. Monitorowanie sposobu i poziomu oraz pomysłów na efektywne ich wykorzystanie jest ważnym elementem modelowania kształtu pomocy rodzinie i dziecku.

- **zlecanie określonych zadań organizacjom pozarządowym, czy podmiotom ekonomii społecznej**

  Ekonomiczność realizacji zadań i bliskość wobec problemów rodzin powinna decydować o zleceniu organizacjom i podmiotom ekonomii wspierania zadań z zakresu zapisanego w ustawie z 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej przez samorządy. Może się to odbywać w drodze konkursów czy inicjatyw lokalnych. Weryfikacja włączania tych instytucji w tworzenie systemu lokalnie i na poziomie województwa będzie więc kolejnym z monitorowanych zadań.

Program będzie wdrażany na podstawie opracowanego harmonogramu, który co dwa lata będzie uszczegóławiany przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku przy współpracy z Zespołem Ekspertów. Dodatkowe informacje jakościowe do monitoringu zbierane będą raz w roku podczas spotkań Koordynatora z Zespołem Ekspertów. Na tej podstawie oraz na bazie zebranych przez ROPS danych od podmiotów zaangażowanych w realizację Programu będzie sporządzane sprawozdanie z realizacji. Począwszy od roku 2016 sporządzane ono będzie do końca czerwca roku kalendarzowego następującego po roku, którego dotyczy. Nadzór nad realizacją i monitoringiem Programu pełnić będzie Dyrektor ROPS w Białymstoku.

Do zadań Zespołu Ekspertów wpisane zostaną:

- udział w sporządzaniu i opiniowanie corocznych sprawozdań z monitoringu,
- inicjowanie i wspieranie współpracy pomiędzy jednostkami sektora publicznego, prywatnego, organizacjami pozarządowymi i instytucjami na rzecz dziecka i rodziny,
- proponowanie nowych rozwiązań w zakresie wspierania rodziny i budowania systemu pieczy zastępczej.

W przypadku stwierdzenia nieprawidłowości we wdrażaniu Programu ROPS będzie podejmował odpowiednie działania naprawcze.

Po zakończeniu Programu w roku 2018 przeprowadzona zostanie ewaluacja, której celem będzie ocena rezultatów i długookresowych efektów (oddziaływania) Programu Wspierania Rodziny i Systemu Pieczy Zastępczej Województwa Podlaskiego na lata 2013-2018.

ZAKOŃCZENIE

Program jest integralną częścią Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego oraz Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego. Dla obu dokumentów ma charakter operacyjno-wdrożeniowy. Obejmuje swoim zakresem różne obszary aktywności podmiotów i instytucji w zakresie wspierania rodziny i budowania zintegrowanego systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim.

Na każdym etapie wdrażania Programu ROPS w Białymstoku będzie dbał o kompatybilność i aktualizację dokumentów strategicznych w województwie poprzez przekazywanie informacji jednostkom odpowiedzialnym.

Opracowanie i konsultacja dokumentu odbywała się w wymiarze partycypacji społecznej. W imieniu autorów dokumentu chcielibyśmy podziękować całemu Zespołowi ds. Opracowania Programu, wszystkim instytucjom i organizacjom, które przekazywały nam informacje i dane oraz osobom uczestniczącym w konsultacjach.

Należy również zaznaczyć, że Koordynator w procesie tworzenia Programu dbał, aby cele i kierunki działania w nim zapisane zostały oparte o zasady rozwoju społecznego. Stąd obok zaplanowanych działań bieżących (zmierzających do zaspokojenia aktualnych potrzeb oraz rozwiązania istniejących problemów w obszarze rodziny), zostały uwzględnione w dokumencie działania długofalowe zmierzające do rozwoju pieczy zastępczej. Specyfika takiego podejścia uwzględnia: wyrównywanie szans i podnoszenie jakości życia rodzin, wsparcie dla istniejących inicjatyw prospołecznych obszaru, tworzenie nowych inicjatyw prospołecznych wspierających dziecko i rodzinę, tworzenie działań o szerokim zasięgu oraz o długotrwałych efektach, a także działania profilaktyczne.

Stosowanie powyższych zasad pozwoliło na skonstruowanie celowych i kompleksowych rozwiązań wspierania rodziny i budowania systemu pieczy zastępczej zawartych w Programie.

Załącznik 1:

Skład zespołu ds. opracowania „Programu w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim na lata 2013 – 2018" powołany Uchwałą nr 116/1676/2012 zarządu województwa podlaskiego z dnia 18 września 2012 roku

Lp.	Imię i nazwisko	Nazwa instytucji
1.	Elżbieta Rajewska - Nikonowicz	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
2.	Bożena Tomaszewska	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
3.	Iwona Andrzejewska	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
4.	Krystyna Bobrowska - Dąbrowska	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
5.	Jadwiga Borkowska	Zawodowa Rodzina Zastępcza w Suwałkach
6.	Katarzyna Bochenko	Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Białymstoku
7.	Elżbieta Dorota Cylwik	Sąd Rejonowy w Białymstoku
8.	Krystyna Dackiewicz	Dom Dziecka w Białowieży
9.	Emilia Gołaszewska	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
10.	Stanisława Grzeszczyk	Zawodowa Rodzina Zastępcza w Suwałkach
11.	Bożena Jabłońska	Centrum Pieczy Zastępczej w Łomży
12.	Monika Jodłowska	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
13.	Aneta Kryszczyńska - Jurek	Podlaskie Stowarzyszenie Zawodowego i Niespokrewnionego Rodzicielstwa Zastępczego „Dać Nadzieję"
14.	Ewa Kudoń	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
15.	Małgorzata Lawda	Urząd Miejski w Mońkach
16.	Joanna Lisowska	Komenda Wojewódzka Policji w Białymstoku
17.	Ewa Anna Mojsak	Rodzinny Dom Dziecka nr 2 w Białymstoku
18.	Joanna Ostaszewska - Samojło	Szkoła Podstawowa nr 16 im. Tadeusza Kościuszki w Białymstoku
19.	Alina Pyłkowska	Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego Departament Zdrowia

20.	Katarzyna Renczyńska	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
21.	Krystyna Sawicka	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Gródku
22.	Paweł Szymaniuk	Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Hajnówce
23.	Joanna Szymanowska	Uniwersytet w Białymstoku
24.	Ewa Szymczyk - Krasowska	Urząd Miejski w Białymstoku Departament Spraw Społecznych
25.	Elżbieta Krystyna Tarachanowicz	Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Korycinie
26.	Anna Tomulewicz	Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie „Droga” w Białymstoku
27.	Renata Tyrolska	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
28.	Katarzyna Warejko	Publiczne Gimnazjum nr 6 z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Seweryna Nowakowskiego w Białymstoku

Załącznik 2:

PRZEDSTAWIONE W I ROZDZIALE DANE POCHODZĄ Z ANALIZY PONIŻSZYCH DOKUMENTÓW:

1. Opracowania: Ocena Zasobów Pomocy Społecznej w Województwie Podlaskim w 2011 roku opracowana przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku
2. Opracowania: Pomoc społeczna – infrastruktura, beneficjenci, świadczenia w 2009 r, 2010r – opracowanie GUS
3. Opracowania: Ocena stanu i efektywności pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2010 r– Podlaski Urząd Wojewódzki, Wydział Polityki Społecznej
4. Opracowania: Ocena zabezpieczenia opieki zdrowotnej w województwie podlaskim w 2009, 2010, 2011- opracowana przez pracowników Wojewódzkiego Centrum Zdrowia Publicznego Wydział Polityki Społecznej PUW w Białymstoku
5. Rocznika Demograficznego – 2010 r, 2011r, 2012r – GUS
6. Raportu : Analiza losów wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych z terenu województwa podlaskiego, Obserwatorium Integracji Społecznej ROPS Białystok 2012
7. Raportu o przestrzeganiu standardu opieki i wychowania w placówkach opiekuńczo-wychowawczych oraz działalności ośrodków adopcyjno-opiekuńczych w województwie podlaskim w 2009 r, 2010 r – PUW Wydział polityki Społecznej
8. Raportu o sytuacji społeczno-gospodarczej województwa podlaskiego w 2009r, 2010r, 2011r – GUS
9. Raportu z funkcjonowania w 2010 r. specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie województwo podlaskie
10. Sprawozdania z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie za rok 2009, 2010, 2011
11. Sprawozdania z realizacji Programu „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” za rok 2009, 2010, 2011
12. Sprawozdania Ośrodków Adopcyjnych 2009,2010,2011 – ROPS Białystok
13. Sprawozdania MPiPS z udzielonych świadczeń pomocy społecznej pieniężnych w naturze i usługowych – Wydział Polityki Społecznej Urzędu Wojewódzkiego lata 2010-2012
14. Danych z Rejestru Placówek Opiekuńczo-Wychowawczych prowadzonego przez Wojewodę Podlaskiego
15. Sprawozdania : Ośrodki Interwencji Kryzysowej i Specjalistyczne Ośrodki Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w województwie podlaskim w latach 2010-2012
16. Rejestru jednostek specjalistycznego poradnictwa prowadzonego przez Wojewodę Podlaskiego

17. Opracowania: Profilaktyka i rozwiązywanie problemów Alkoholowych w Polsce w samorządach gminnych – zestawienie statystyczne z 2009 roku, 2010r. 2011r opracowane przez PARPA
18. Opracowania: Programy korekcyjno – edukacyjne skierowane do osób stosujących przemoc w rodzinie - analiza działań podejmowanych w woj. podlaskim w latach 2006-2011
19. Danych własnych ROPS pochodzące z placówek opiekuńczo-wychowaczych ROPS, w tym pisma informacyjnego WPOW „Dwójka" z VI. 2012 roku
20. Zestawienia statystycznego dotyczącego adopcji opracowanego przez Ministerstwo Sprawiedliwości, lata 2010-2012
21. Raport Diagnoza systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim, ROPS 2013

SPIS TABEL, RYSUNKÓW I WYKRESÓW

Tabela 1. Urodzenia i zgony w województwie podlaskim w latach 2009-2012 6
Tabela 2. Liczba małżeństw i rozwodów w Polsce i województwie podlaskim w latach 2009 -2012 ... 8
Tabela 3. Postanowienia Sądu Rodzinnego dotyczące przyznania opieki nad małoletnimi 8
Tabela 4. Powody korzystania z pomocy w latach 2009 – 2012 wg. ilości rodzin objętych pomocą .. 13
Tabela 5. Instytucje pomocy społecznej w powiatach rok 2012 16
Tabela 6. Liczba świetlic socjoterapeutycznych oraz dzieci z nich korzystających w województwie podlaskim w latach 2009-2012 17
Tabela 7. Placówki leczenia uzależnień w województwie podlaskim w 2012 r. 18
Tabela 8. Liczba świetlic opiekuńczo-wychowawczych oraz dzieci z nich korzystających województwie podlaskim w latach 2009 - 2012 21
Tabela 9. Liczba ośrodków szkolnych/wychowawczych/rewalidacyjnych/socjoterapeutycznych w latach 2009-2012 w województwie podlaskim 22
Tabela 10. Żłobki w latach 2009 – 2011 w województwie podlaskim 25
Tabela 11. Wychowanie przedszkolne w województwie podlaskim 26
Tabela 12. Współpraca samorządów gminnych z organizacjami pozarządowymi 28
Tabela 13. Współpraca z kościołami/związkami wyznaniowymi 28
Tabela 14. Przedmiot współpracy samorządów powiatowych z organizacjami pozarządowymi 29
Tabela 15. Liczba rodzin zastępczych w województwie podlaskim i w Polsce 31
Tabela 16. Placówki opiekuńczo-wychowawcze 33
Tabela 17. Sposób umieszczenia dziecka w placówce opiekuńczo-wychowawczej 36
Tabela 18. Kadra placówek opiekuńczo wychowawczych w latach 2009-2012 38
Tabela 19. Młodzież usamodzielniana 40
Tabela 20. Liczba udzielonych świadczeń dla wychowanków usamodzielnianych 40
Tabela 21. Informacje dotyczące mieszkań chronionych w latach 2009 – 2012 41
Tabela 22. Rodziny, którym przyznano pomoc z tytułu braku umiejętności w przystosowaniu do życia po opuszczeniu placówki opiekuńczo-wychowawczej 42
Tabela 23. Liczba zakończonych procedur adopcyjnych 43

Wykres 1. Liczba mieszkańców województwa podlaskiego w latach 2009-2012 6
Wykres 2. Dostęp do konsultacji i specjalistycznego poradnictwa 12

Wykres 3. Stopień wdrażania przez samorządy gminne usług asystenta rodziny 19
Wykres 4. Prowadzenia monitoringu sytuacji dzieci z rodzin zagrożonych kryzysem 20
Wykres 5. Placówki wspierające rodzinę w realizacji funkcji opiekuńczo-wychowawczych..... 21
Wykres 6. Współpraca samorządów powiatowych z organizacjami pozarządowymi..... 29
Wykres 7. Przyczyny umieszczenia dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w latach 2009 – 2012..... 35
Wykres 8.Dzieci przebywające w rodzinnej pieczy zastępczej 37
Wykres 9. Wiek dzieci przebywających w rodzinnej pieczy zastępczej..... 37
Wykres 10. Wspólne przebywanie rodzeństwa w jednej placówce 38

Rysunek 1. Przyrost naturalny na 1000 osób w województwie podlaskim w 2012 roku 7
Rysunek 2. Poradnictwo specjalistyczne prowadzone przez PCPR-y i OPS-y w 2012 r. – liczba rodzin.....12
Rysunek 3. Liczba osób bezdomnych w powiatach w porównaniu do ilości miejsc noclegowych w zarejestrowanych placówkach 15
Rysunek 4. Rozmieszczenie ośrodków interwencji kryzysowej w 2012 r. 15
Rysunek 5. Rozmieszczenie świetlic socjoterapeutycznych w województwie podlaskim w 2012 r... 17
Rysunek 6. Poradnie psychologiczno-pedagogiczne w województwie podlaskim..... 23
Rysunek 7. Podmioty realizujące ambulatoryjne świadczenia zdrowotne według powiatów w roku 2012 24
Rysunek 8. Liczba rodzin zastępczych ogółem w powiatach województwa podlaskiego w 2011 r.....31
Rysunek 9. Rozmieszczenie placówek socjalizacyjnych i interwencyjnych w województwie podlaskim w roku 2012…….....34
Rysunek 10. Rozmieszczenie placówek rodzinnych w województwie podlaskim w roku 2012……..34